

(T)huis in de stad?

Een participatief actieonderzoek naar
de percepties van dak- en thuisloze
personen over (alternatieve)
woonvormen in Antwerpen

Tine Embrechts

S0223090

Masterproef voorgelegd met oog op het behalen van de graad
Master in het sociaal werk

Promotor
Prof. Dr. Kristel Driessens

Medebeoordelaar
Martha van den Bergh

Universiteit Antwerpen
| Faculteit Sociale Wetenschappen

Voorwoord

Als sluitstuk van mijn masteropleiding had ik het genoeg om samen met het burgercollectief Antwerps Straatsyndicaat vzw een intensief traject van bijna anderhalf jaar te doorlopen. Het opzetten van een participatief actieonderzoek verliep niet vlekkeloos, maar dankzij de steun van mijn netwerk hebben we het samen tot een goed einde kunnen brengen. Graag zou ik hen kort willen bedanken voor alle aanmoediging en ondersteuning.

Allereerst wil ik mijn promotor, Kristel Driessens, hartelijk bedanken voor de fijne samenwerking. Kristel ondersteunde mij om via dit participatieve actieonderzoek de academische wereld en de leefwereld van dak- en thuisloze personen met elkaar te verbinden. Bedankt om samen met mij out-of-the-box te denken, je geduld en waardevolle feedback.

Ten tweede bedank ik graag mijn onderzoeksteam vanuit het Antwerps Straatsyndicaat vzw, met in het bijzonder de co-onderzoekers en ervaringsdragers: Anneke, Benny, Nordine, Malaika, Danny, Johan S., Peggy, Sandra, Johan D.G., Boaz, Ilse, Leen, zonder jullie was dit nooit gelukt. Dankjewel voor jullie onmisbare inzet, openheid en veerkracht tijdens dit gezamenlijke proces.

Daarnaast wil ik alle respondenten bedanken om zich open te stellen en hun persoonlijke ervaringen met ons te delen. Jullie vertrouwen en verhalen zijn de kern van dit onderzoek. En dank aan alle organisaties die ons zo gastvrij hebben ontvangen om interviews af te nemen.

In het bijzonder wil ik het Antwerps Straatsyndicaat vzw bedanken voor jullie vertrouwen, expertise en begeleiding. Bedankt om mij deze kans te geven. Daarnaast ook bedankt aan Avansa regio Antwerpen om als partner mee de werking van het Antwerps Straatsyndicaat vzw te versterken en om de vergaderruimtes en materiaal ter beschikking te stellen zodat we (twee)wekelijks konden samenzitten en een bevragingsmethodiek konden ontwerpen.

Kort wil ik ook Didier Boost bedanken voor het advies bij de verwerking van de interviews en Luna Van Suetendael voor de kennisdeling vanuit haar doctoraatsonderzoek. Ten slotte wil ik Boaz bedanken voor zijn steun en kritisch nalezen en mijn vrienden en familie voor hun onophoudelijke steun tijdens de afgelopen jaren waarin ik deze opleiding heb doorlopen.

Abstract

This study questions what happens within the gap created by insufficient housing policy and social services for homeless individuals. Using participatory action research, this study explores the perceptions of homeless individuals in Antwerp regarding (alternative) housing types and the qualities required to make a house a home. Together with a team consisting of members of the Antwerps Straatsyndicaat vzw and experts by experience, the methodology was developed and thirteen semi-structured interviews were conducted. These interviews were analyzed using Sommerville's (2009) conceptual framework which draws upon the dimensions of shelter, hearth, heart, privacy, roots, residence and paradise to understand what makes a house a home. Results show that homeless individuals reside in a wide range of non-formally recognized housing types (such as a tent, squatting, car or public space). Many prefer these living arrangements because of the sense of safety and quiet that they offer, particularly in comparison to homeless shelters. However, respondents report drawbacks such as cold, constant need for vigilance and restlessness. Regular forms of housing are considered ideal but often unattainable due to structural barriers such as long waiting lists, unaffordability and discrimination. Sommerville's (2009) dimensions of shelter and privacy were discussed most frequently during interviews and the dimension roots was often discussed in relation to themes of ontological (in)security and a sense of displacement and feeling unwelcome in society. This study recommends that housing policy should recognize the needs of homeless individuals by investing in social housing and revising regulations concerning cohousing so that it does not form a barrier for those eligible for welfare benefits. Furthermore, this study advocates for accommodations that meet the needs of homeless individuals, such as publicly accessible lockers and restrooms.

Key words: homelessness, alternative housing, participatory action research, housing policy

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Abstract.....	3
1 Probleemstelling.....	6
2 Over dak- en thuisloosheid en wonen.....	8
2.1 Wonen in de stad Antwerpen en Vlaanderen	8
2.1.1 Bevolkingscijfers en data over woningen	8
2.1.2 Betaalbaarheid	9
2.1.3 Onbewoonbaarheid en leegstand	9
2.2 Naar een typologie en verklaring van dak- en thuisloosheid.....	9
2.2.1 Probleemdefinitie en verklaringen	10
2.2.2 Een typologie van dak- en thuisloosheid	11
2.2.3 Een multidimensionale kijk op dak- en thuisloosheid	12
2.3 Woonvormen	13
2.4 Barrières en ondersteuning binnen het woonbeleid voor dak- en thuisloze personen	14
2.4.1 Sociale huisvesting en huursubsidie	14
2.4.2 Sociale uitkering en referentieadres	15
2.4.3 Hulpverlening rond wonen	16
2.4.4 Innovatie in Europa rond wonen	17
3 Methodologie	17
3.1 Onderzoeksmethode	17
3.2 Participatief actieonderzoek en peer research	18
3.3 Samenstelling van het onderzoeksteam	19
3.4 Samenstelling van de respondentengroep	20
3.5 Samen een onderzoek ontwerpen en voorbereiden	20
3.6 Dataverzameling	21
3.7 Data-analyse	21
3.8 Analyse van de methodologie.....	21
3.8.1 Kwaliteitscriteria van kwalitatief onderzoek	22
3.8.2 Machtsverhoudingen.....	22
3.8.3 Emotionele belasting	23
3.8.4 Weerstand tegen academische aard van het onderzoek	23
3.8.5 Diversiteit binnen respondentengroep	23
4 Resultaten	25
4.1 Woonvormen	25
4.1.1 Niet-formeel erkende alternatieve woonvormen	25
4.1.2 Reguliere woonvormen	26
4.1.3 Hulpverleningsaanbod voor dak- en thuisloze personen	27

4.2	Woonkwaliteiten	28
4.2.1	Onderdak	28
4.2.2	Haard en hart.....	29
4.2.3	Privacy	29
4.2.4	Wortels	30
4.2.5	Woonplaats.....	32
4.2.6	Paradijs	32
4.3	Oplossingen	32
4.4	Het proces van participatief actieonderzoek	33
5	Besluit	35
6	Bibliografie	39
7	Bijlagen	42
7.1	Innovatie in Europa rond wonen	42
7.2	Planning met werkgroep alternatieve woonvormen samen met Antwerps Straatsyndicaat vzw.....	43
7.3	Planning interviews.....	44
7.4	Interviewleidraad	45
7.5	Informed Consent	46
7.6	Woonvormen en woonkwaliteiten methodiek.....	47

1 Probleemstelling

In maart 2024 publiceerde de Koning Boudewijnstichting de resultaten van de daklozentellingen van het voorafgaande jaar. Deze publicatie bevatte voor het eerst ook data over Antwerpen. Volgens deze point-in-time telling, wat slechts een momentopname is, leven er in Antwerpen minstens 3.454 dak- en thuisloze personen (Hermans et al., 2024).

Een vergelijking tussen de cijfers van de daklozentelling en het opvangaanbod van de stad Antwerpen toont aan dat het aanbod structureel tekortschiet. Sinds 2024 heeft de reguliere nachtopvang tijdens de winterregeling een capaciteit van 222 bedden verdeeld over Victor 4, Victor 5 en de Biekorf (Vandekeybus, 2024). Tijdens de zomerregeling, die begint in april, sluit Victor 5 en heeft de reguliere nachtopvang een capaciteit van 115 bedden (E. De Ceuster, persoonlijke communicatie, 27 maart 2025). Hiermee kan slechts 26,6 procent van de acuut dak- en thuisloze personen worden opgevangen. Hoewel de uitbreiding van de opvangcapaciteit een verbetering is ten opzichte van voorgaande jaren, schiet ze nog steeds tekort om de engagementen van de Verklaring van Lissabon te waarborgen (European Commission, 2021). Hierin engageert België zich om tegen 2030 dak- en thuisloosheid weg te werken via structurele politieke maatregelen (Hermans et al., 2024). Om deze doelstelling te realiseren zal de stad Antwerpen zijn aanbod moeten uitbreiden.

De hoge cijfers in dak- en thuisloosheid zijn mede een gevolg van een wooncrisis in Europa. De prijs van een koopwoning stijgt sterker dan de inflatie terwijl ook de huurmarkt steeds duurder wordt. Beleidsmakers trachten de betaalbaarheid van de woonmarkt te waarborgen met maatregelen zoals sociale huisvesting, sociale leningen, huurregulatie en financiële tegemoetkomingen. Ondanks deze inspanningen blijft de private woonmarkt voor velen en vooral personen met een laag inkomen onbetaalbaar (European Commission: Directorate-General for Employment & Inclusion, 2024).

Hoewel het gewestelijk beleid in Vlaanderen verschillende instrumenten inzet om betaalbare huisvesting te garanderen, blijken deze maatregelen in de praktijk ontoereikend. Ondanks de systemen die werken met prioriteitspunten voor de meest kwetsbare groepen blijft Vlaanderen kampen met een aanbodtekort. Bovendien is de sociale huisvesting onvoldoende aangepast aan de noden van de diversiteit aan huurders waardoor de gemiddelde wachttijd in heel het land over alle gewesten heen minstens twee jaar bedraagt (Goubin & Heylen, 2023). In de stad Antwerpen ligt de wachttijd veel hoger, gemiddeld wacht een sociale huurder vijf jaar op een sociale woning (Stad Antwerpen, 2025). Het gebrek aan diversiteit binnen het woonaanbod zorgt er bovendien voor dat het merendeel van de woningen geschikt is voor kleine gezinnen terwijl grote gezinnen of alleenstaanden vaak langer moeten wachten (Goubin & Heylen, 2023; Teppers et al., 2021). Het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (in dit onderzoek afgekort als het Steunpunt tot bestrijding van armoede) pleitte reeds in 2011 voor een divers woonbeleid dat officiële erkenning geeft aan alternatieve woonvormen.

De ontoereikendheid van het Vlaamse woonbeleid wordt in 2021 door FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) en Woonzaak aangeklaagd bij het Europees Comité voor Sociale rechten (ECSR). Volgens hen slaagt het Vlaamse woonbeleid er onvoldoende in om de huisvestingssituatie van veel gezinnen te verbeteren, in het bijzonder van dakloze gezinnen met kinderen en migranten. Dit falen is volgens hen een ernstige schending van het Europees Sociaal Handvest. Het ECSR spreekt zich in maart 2025 uit over deze klacht en veroordeelt het Vlaamse huisvestingsbeleid. De kern van het besluit van het ECSR richt zich voornamelijk op schendingen van artikel 16 van het Europees Sociaal Handvest betreffende huisvesting voor gezinnen en kwetsbare huishoudens. Het ECSR benadrukt verschillende kwesties, waaronder de toegankelijkheid tot betaalbare huisvesting, discriminatie bij de toegang tot sociale huisvesting en het gebrek aan een alomvattend beleid rond dak- en thuisloosheid (FEANTSA, 2025).

d'Hertoge et al. (2025) benadrukken in het Jaarboek Armoede en Ongelijkheid 2025 dat het woonbeleid als hefboom dient voor structurele armoedebestrijding. Zij stellen armoede voor als een web dat mensen op sociaal en economisch vlak uitsluit. Deze uitsluiting beïnvloedt hun kansen op verschillende domeinen, waaronder

toegang tot wonen, gezondheidszorg, onderwijs, vrijetijdsbesteding en een duurzame job. Gebrek aan een degelijke woning heeft volgens verhalen van mensen in armoede een grote impact op andere domeinen en sociale huisvesting wordt door hen benoemd als doorslaggevende oplossing. Daarnaast geven ze ook aan nood te hebben aan ondersteuning op de private huurmarkt op vlak van betaalbaarheid, kwaliteit en toegankelijkheid. d'Hertoge et al. (2025) stellen dat de wooncrisis geen actuele crisis meer is maar een structureel beleidsfalen blootlegt. In het jaarboek benadrukken ze dat het Vlaamse woonbeleid structureel moet inzetten op sociale huisvesting en op de ondersteuning bij de private huurmarkt om armoede te bestrijden.

Dit onderzoek tracht te verkennen hoe dak- en thuisloze personen zich bewegen binnen de leemte die het ontoereikend woonbeleid creëert. Waar verblijven dak- en thuisloze personen die niet overnachten in een daklozenopvang of geen gebruik maken van andere hulpverlening of reguliere woonvormen? Om het woonbeleid betreffende dak- en thuisloosheid te verbeteren, is het belangrijk om verder onderzoek uit te voeren naar de percepties van dak- en thuisloze personen met betrekking tot wonen met focus op de stadscontext van Antwerpen.

Dit masterproefonderzoek is tot stand gekomen in een samenwerking met het Antwerps Straatsyndicaat vzw. Zij zijn een inclusief burgerinitiatief dat de belangen wil behartigen van en samen met straatbewoners¹. Het Straatsyndicaat heeft verschillende werkgroepen, waaronder ook de werkgroep Alternatieve Woonvormen. Daarbinnen werd een inclusief onderzoeksteam gevormd van mensen met en zonder ervaring in de dak- en thuisloosheid. Doorheen deze samenwerking kreeg het onderzoek vorm en werd de onderzoeksvraag en methodologie in co-creatie ontwikkeld. Vanuit het tekort aan reguliere huisvestingsoplossingen en een ontoereikend aanvullend aanbod voor dak- en thuisloze personen formuleerde het onderzoeksteam de volgende onderzoeksvraag: “Wat zijn de percepties van dak- en thuisloze personen in Antwerpen over (alternatieve) woonvormen?”. Dit onderzoek tracht een beter beeld te verkrijgen over de woonvormen die dak- en thuisloze personen zelf verkiezen en hun ervaringen met deze woonvormen. Deze onderzoeksvraag is tweeledig. Enerzijds verkent het de percepties over verschillende woonvormen, anderzijds bevraagt het welke woonkwaliteiten van een huis een ‘thuis’ maken voor deze doelgroep.

Het doel van het Antwerps Straatsyndicaat vzw is om op basis van de onderzoeksresultaten naar het Antwerpse stadsbeleid te signaleren dat het belangrijk is om dak- en thuisloze personen te betrekken in de zoektocht naar duurzame woonoplossingen. Daarnaast wil de vzw specifieke beleidsaanbevelingen formuleren voor de stad Antwerpen.

Wat dit onderzoek onderscheidt is de onderzoeksmethode, namelijk participatief actieonderzoek, wat nauw aansluit bij het constructivistische uitgangspunt. Het constructivistische paradigma ziet kennis als een sociaal geconstrueerd proces, waarbij in deze studie de ervaringskennis van dak- en thuisloze personen centraal staat. Aan de hand van participatief actieonderzoek fungeren personen die ervaring hebben met dak- en thuisloosheid als co-onderzoekers die hermeneutische dialectiek (Morris, 2006) faciliteren. Door co-creatie en actieve dialoog tussen peers en co-onderzoekers ontstaat er een gedeeld begrip en inzicht.

¹ Caritas Vlaanderen. (s.d.). 't Vlot. <https://caritasvlaanderen.be/nl/t-vlot>

't Vlot, een dagopvang en straatpastoraat te Antwerpen, kiest ervoor om de term ‘straatbewoners’ te hanteren. Deze term, die ontstond vanuit de doelgroep, omvat de ruimere doelgroep van personen die al dan niet verslaafd of dakloos zijn, worstelen met hun fysieke of mentale gezondheid, in contact zijn gekomen met detentie of al dan niet beschikken over geldige verblijfsdocumenten. Het Antwerps Straatsyndicaat vzw hanteert deze term ook in hun communicatie.

Dit onderzoek levert een bijdrage aan de wetenschappelijke literatuur over dak- en thuisloosheid op verschillende manieren: ten eerste biedt het onderzoek inzicht in wat er gebeurt wanneer het woonbeleid tekortschiet. Het brengt de ruimte in kaart die ontstaat tussen de noodopvang en de reguliere (sociale) woningmarkt. Deze ruimte, waarin dak- en thuisloze personen overleven in niet-formeel erkende alternatieve woonvormen of op straat, is onderbelicht in bestaande literatuur. Door te focussen op subjectieve belevingen, strategische keuzes en woonvoorkeuren van de doelgroep vormt dit onderzoek een genuanceerd beeld over het continuüm van leefomstandigheden van dak- en thuisloze personen. Ten tweede kijkt dit onderzoek verder dan louter de praktische vereisten van een woonvorm door het conceptueel kader van Somerville (2009) te hanteren dat zeven dimensies van thuis onderscheidt. Waar beleid en hulpverlening vaak focussen op materiële tekorten, faciliteert dit kader ook de analyse van symbolische, emotionele, relationele en existentiële betekenissen van het begrip 'thuis'. Deze multi-dimensionele benadering zorgt voor een diepgaande analyse die verder kijkt dan de fysieke vereisten gebonden aan een woonst. Ten derde kent het onderzoek een methodologische meerwaarde omdat het een participatief actieonderzoek is waarbij kennis ontstaat vanuit dialoog en samenwerking met ervaringsdragers. De ervaringsdeskundige co-onderzoekers zijn in staat om een vertrouwde sfeer te scheppen en diepgaande gesprekken te faciliteren met de respondenten. Daarnaast verkent dit onderzoek hoe ervaringsdragers actief kunnen bijdragen aan onderzoek naar dak- en thuisloosheid. Ten slotte heeft dit onderzoek een praktijkgerichte meerwaarde aangezien de bevindingen ingezet zullen worden in de belangenbehartiging van dak- en thuisloze personen door het Antwerps Straatsyndicaat vzw.

Na deze inleidende probleemstelling die de kloof schetst tussen het Antwerpse woonbeleid en de realiteit van dak- en thuisloze personen, volgt een literatuurstudie waarin de centrale concepten van dit onderzoek gedefinieerd worden. Dit onderdeel omvat concepten rond dak- en thuisloosheid, woonvormen, beleidsmaatregelen en het conceptueel kader van Somerville (2009) dat dimensies omschrijft die van een huis een 'thuis' maken. Hierna volgt de onderzoeksmethodologie waarin de opzet van het participatief onderzoek, de samenstelling van het onderzoeksteam en de ethische en methodologische overwegingen binnen het onderzoek besproken worden. De resultatensectie presenteert de bevindingen die naar voren komen uit het kwalitatief onderzoek over woonvormen en woonkwaliteiten, gevolgd door een besluit waar aanbevelingen geformuleerd worden naar het beleid, de praktijk en toekomstig onderzoek.

2 Over dak- en thuisloosheid en wonen

In deze sectie komen een aantal centrale concepten voor dit onderzoek aan bod. Ten eerste wordt de stad Antwerpen geschetst aan de hand van bevolkings- en woongegevens van het platform Stad in Cijfers en Steunpunt wonen. Daarna volgt een zoektocht naar een definitie en typologie van dak- en thuisloosheid. Vervolgens komen het thema wonen en nauwverwante beleidsmaatregelen en hulpverlening aan bod. De verkenning van de concepten gebeurt via een transdisciplinaire kruising tussen wetenschappelijke, beleids- en praktijkkennis.

2.1 Wonen in de stad Antwerpen en Vlaanderen

2.1.1 Bevolkingscijfers en data over woningen

In 2025 telt de stad Antwerpen 565.707 gedomicilieerde inwoners, samen goed voor 254.568 huishoudens. Het merendeel van deze huishoudens telt één gezinslid (44,2%) of twee gezinsleden (26%). Gezinnen met meer gezinsleden vormen een kleiner aandeel van de huishoudens in Antwerpen. Gezinnen met drie personen maken 11,1 % uit, gevolgd door gezinnen met vier (9,6%), vijf (4,9%) en zes of meer personen (4,1%) (Stad Antwerpen, 2025).

In 2024 registreert de stad Antwerpen 25.305 sociale woningen, dit is 10% van alle woningen in Antwerpen. Het grootste aandeel hiervan zijn huurwoningen (9,6%) en een klein deel hiervan zijn sociale koopwoningen (0,4%). De gemiddelde huurprijs van een sociale woning bedraagt in 2024 348,44€. In 2023 loopt de wachttijd voor een

sociale woning in Antwerpen gemiddeld op tot ongeveer 5 jaar (1.845 dagen). Dit is een significante stijging ten opzichte van de wachttijd van 820 dagen in 2012 (Stad Antwerpen, 2025).

Volgens de daklozentelling van de Koning Boudewijnstichting in 2023 leven er in Antwerpen minstens 3.454 dak- en thuisloze personen, waarvan 910 kinderen. 422 van de getelde dak- en thuisloze personen zijn acuut dakloos. Dit wil zeggen dat zij in de openbare ruimte, een nachtopvang, garage, kraakpand of tent verblijven (Hermans et al., 2024). Aangezien een daklozentelling slechts een momentopname is, is dit een onderschatting en leven er mogelijk nog veel meer mensen op straat die niet geregistreerd zijn.

2.1.2 Betaalbaarheid

De betaalbaarheid van huisvesting voor huishoudens in Vlaanderen wordt op verschillende manieren gemeten. Ten eerste is er relatief gezien sprake van een betaalbaarheidsrisico wanneer een huishouden meer dan 30% van zijn beschikbaar huishoudinkomen uitgeeft aan haar hypotheek of huur. Deze zogenaamde woonquote boven 30% signaleert potentiële betaalbaarheidsproblemen. Ten tweede bestaat er een 40% woonquote die volgens dezelfde redenering het relatief betaalbaarheidsrisico in kaart brengt maar ook rekening houdt met bijkomende uitgaven zoals energie, water, onderhoud en beheer van de woonst. Ten derde geeft de budgetmethode objectief betaalbaarheidsrisico's weer als het resterend inkomen (na het betalen van de woonlasten) lager ligt dan wat een gezin nodig heeft om volledig en menswaardig deel te nemen aan de samenleving. Ten slotte kan subjectief via zelfrapportage nagegaan worden of huishoudens betaalbaarheidsproblemen ervaren (de Smalen & Van den Broeck, 2025).

Steunpunt Wonen registreert in Vlaanderen bij de laagste inkomensgroep een significante verslechtering van de betaalbaarheid volgens 3 van de 4 indicatoren voor betaalbaarheidsrisico's. Ongeveer 4 op 10 huishoudens met een laag inkomen geeft meer dan 30% van hun huishoudinkomen uit aan woonlasten. Dit geldt ook voor de 40% woonquote inclusief bijkomende kosten. Volgens de budgetmethode ondervindt 53% van de laagste inkomensgroep betaalbaarheidsrisico's om menswaardig te kunnen leven in Vlaanderen. Vooral eenoudergezinnen geven zelf aan betaalbaarheidsproblemen te ervaren (de Smalen & Van den Broeck, 2025).

2.1.3 Onbewoonbaarheid en leegstand

In 2024 telt de gewestelijke inventarislijst van Vlaanderen 2.553 ongeschikte en/of onbewoonbare wooneenheden in Antwerpen. Dit is bijna een verdubbeling ten opzichte van 2020, toen er 1.242 wooneenheden onbewoonbaar of ongeschikt verklaard waren (Stad Antwerpen, 2025).

Om de leegstand in Antwerpen in kaart te brengen houdt de Stad Antwerpen (2025) een leegstandsregister bij. Panden komen pas op dit register na het afronden van een procedure, waardoor de werkelijke leegstand veel hoger ligt dan dit officieel register. Volgens het jaarverslag van Woonhaven (2024) telt Antwerpen in 2024 in totaal 4.521 leegstaande panden, waarvan 2.426 bruikbare panden (54%), 1.723 panden (38%) niet-bruikbare panden en 372 panden (8%) die in renovatie zijn. Deze cijfers liggen significant hoger dan het leegstandsregister.

Deze cijfers scheppen een beeld van de complexe woonrealiteit in Antwerpen en Vlaanderen. Er is duidelijk een grote groep eenpersoonshuishoudens, een stijgende vraag naar sociale woningen met bijgevolg oplopende wachttijden, alsook een sterke stijging in leegstand en onbewoonbaarheid en een groot aandeel dak- en thuislozen.

2.2 Naar een typologie en verklaring van dak- en thuisloosheid

Dit hoofdstuk bespreekt verschillende typologieën en definities van dak- en thuisloosheid en maakt hierbij een onderscheid tussen de definities vanuit het beleid en onderzoek enerzijds en vanuit kennis door praktijkervaring anderzijds.

2.2.1 Probleemdefinitie en verklaringen

Doorheen de geschiedenis werd dak- en thuisloosheid op verschillende manieren verklaard en gedefinieerd. In 1867 definieerde het Belgische strafrecht dak- en thuisloosheid nog onder de term landloperij. Dit omvatte het ontbreken van een vaste woonplaats, de noodzakelijke middelen om te overleven en werkloosheid. Landloperij was destijds een misdrijf waarvoor mensen naar de gevangenis werden gestuurd. Hierdoor werden 'landlopers' geïnstitutionaliseerd met oog op heropvoeding om verdere criminele misdrijven te vermijden en het functioneren in de samenleving te bevorderen (Maesele et al., 2014).

Deze institutionalisering en criminalisering van dak- en thuisloze personen werd bekritiseerd door kleinschalige particuliere opvangcentra die opgericht werden in de jaren zestig en zeventig. Zij waren tegen de institutionalisering omwille van de hoge recidivecijfers en wilden mensen op weg helpen naar een thuis via onderdak en begeleiding in kleinschalige woongelegenheden. De kleinschalige organisaties definieerden dak- en thuisloosheid als een armoedeprobleem waarbij ze zich vooral richtten op de psychosociale dimensie van dak- en thuisloosheid. In 1987 omschreef de Vereniging voor Vlaamse Onthaalhuizen dak- en thuisloosheid als een toestand waarin een persoon geen vaste woonplaats, werk en/of bestaansmiddelen heeft in combinatie met een kwetsbaarheid en verlies van banden op persoonlijk, relationeel en sociaal vlak. Deze definitie staat in verband met de term 'onthechting'. Dit gaat over mensen die een gebrek aan controle over de eigen situatie en een verlies van steunfiguren ervaren waardoor ze zich machteloos voelen. Hulpverleners zouden hen volgens deze definitie kunnen helpen om met deze individuele psychosociale kenmerken om te gaan en hen aan te passen aan de heersende waarden en normen binnen de samenleving (Maesele et al., 2014).

De huidige definitie die de federale en Vlaamse overheid hanteren voor rechtentoekenning, dateert van 1993: "Een dakloze is de persoon die niet over een eigen woongelegenheden beschikt, die niet de middelen heeft om daar op eigen kracht voor te zorgen of die tijdelijk in een tehuis verblijft in afwachting dat hem een eigen woongelegenheden ter beschikking wordt gesteld." (Lescrauwaet, 2014, p. 90).

Lescrauwaet (2014) licht toe dat de definitie van de federale en Vlaamse overheid dak- en thuisloosheid eenzijdig benadert als een woonprobleem. Thuislozenzorg Vlaanderen ontwikkelde ter compensatie een definitie die de nadruk legt op persoonlijke en psychische beleving van thuisloosheid: "Thuisloosheid is een proces van ontankering, een proces van verlies van houvast, contactpunten, steunfiguren, eigen mogelijkheden en groeien van individuele onmacht" (Lescrauwaet, 2014, p. 90). Lescrauwaet (2014) formuleert met betrekking tot de definitie een kritische opmerking dat deze te ruim is waardoor ook andere vormen van extreme uitsluiting onder de definitie kunnen vallen.

Naarmate er meer onderzoek wordt gedaan, verschijnen er verschillende benaderingen die dak- en thuisloosheid trachten te verklaren. Gowan (2010) maakt onderscheid tussen drie benaderingen: zondepraat, ziektepraat en systeempraat. De moraliserende verklaring van dak- en thuisloosheid, die prominent was in de jaren 60, gaat uit van individuele verantwoordelijkheid en schuld. Dak- en thuisloosheid is volgens deze benadering een zonde, gelinkt aan karakteristieken zoals luiheid of gedrag zoals middelengebruik. In de jaren 80 groeit het belang van de systeembenadering die dak- en thuisloosheid toeschrijft aan structurele factoren zoals een tekort aan arbeidsmogelijkheden en huisvesting. Na de jaren 80 krijgt de ziektebenadering meer aandacht, die stelt dat dak- en thuisloosheid gelinkt is aan de kwetsbaarheid van mensen of (mentale) gezondheidsproblemen (Somerville, 2013).

Naast deze drie benaderingen spreekt Somerville (2013) over een 'nieuwe orthodoxie' die ontstond in de academische wereld. Deze benadering verklaart dak- en thuisloosheid aan de hand van de manier waarop veranderende structurele omstandigheden het hardst toeslaan bij bepaalde groepen vanwege een positie van structurele achterstelling of vanwege een bijkomende kwetsbaarheid die ervoor zorgt dat mensen niet in staat zijn om met deze veranderingen om te gaan. Deze benadering gaat uit van structurele factoren die de omstandigheden creëren waarbinnen dak- en thuisloosheid voorkomt; en individuele factoren die bepalen hoe waarschijnlijk het is dat een persoon binnen deze omstandigheden dakloos wordt.

Een andere benadering die ontstond uit onderzoek na de jaren 90, is de pathway-benadering. Deze benadering analyseert het dynamische karakter van dak- en thuisloosheid, waarbij de nadruk ligt op de trajecten die personen volgen op weg naar, tijdens en uit dak- en thuisloosheid. De pathway-benadering beschouwt dak- en thuisloosheid als een proces en integreert zowel persoonlijke ervaringen als structurele factoren. Deze benadering houdt bovendien rekening met het element tijd, aangezien de duur van iemands verblijf in een bepaalde situatie een cruciaal element is bij de analyse van langetermijneffecten en de kans om stabiele huisvesting te vinden (Deleu & Schrooten, 2025).

De definitie en verklaring van dak- en thuisloosheid evolueert doorheen de geschiedenis van een moraliserende, strafrechtelijke, individualistische benadering naar een erkenning van structurele factoren. Huidige inzichten zoals de pathway-benadering en de nieuwe orthodoxie benadrukken de dynamische aard van dak- en thuisloosheid waarbinnen verschillende structurele omstandigheden en individuele kwetsbaarheid elkaar beïnvloeden. Naast de probleemdefinities en verklaringen is er ook behoefte aan een model dat de verschillende verschijningsvormen van dak- en thuisloosheid in kaart brengt. Het volgende onderdeel introduceert een typologie die door wetenschappelijk onderzoek en beleidsmakers ingezet wordt.

2.2.2 Een typologie van dak- en thuisloosheid

Hermans et al. (2024) hanteren in het rapport van de daklozentelling de ETHOS Light-typologie. ETHOS staat voor European Typology on Homelessness and housing exclusion. Dit is de Europese typologie voor dak- en thuisloosheid en uitsluiting van huisvesting waar onder andere FEANTSA, de Vlaamse overheid en andere wetenschappers hun onderzoek op baseren. De 'light' versie van de ETHOS-typologie is ontwikkeld voor statistische doeleinden en dataverzameling (FEANTSA, 2005). Deze typologie onderscheidt zeven categorieën:

OPERATIONAL CATEGORY		LIVING SITUATION		DEFINITION
1	People living rough	1	Public spaces / external spaces	Living in the streets or public spaces without a shelter that can be defined as living quarters
2	People in emergency accommodation	2	Overnight shelters	People with no place of usual residence who move frequently between various types of accommodation
3	People living in accommodation for the homeless	3	Homeless hostels	Where the period of stay is time-limited and no long-term housing is provided
		4	Temporary accommodation	
		5	Transitional supported accommodation	
4	People living in institutions	6	Women's shelters or refuge accommodation	Stay longer than needed due to lack of housing
		7	Health care institutions	
		8	Penal institutions	
5	People living in non-conventional dwellings due to lack of housing	9	Mobile homes	Where the accommodation is used due to a lack of housing and is not the person's usual place of residence
		10	Non-conventional buildings	
		11	Temporary structures	
6	Homeless people living temporarily in conventional housing with family and friends (due to lack of housing)	12	Conventional housing, but not the person's usual place of residence	Where the accommodation is used due to a lack of housing and is not the person's usual place of residence

Figuur 1: ETHOS light-typologie (FEANTSA, 2005)

De ETHOS-typologie schept een conceptueel kader voor onderzoek naar dak- en thuisloze personen. Belangrijk hierbij is dat de realiteit van dak- en thuisloosheid breed wordt opengetrokken. Dak- en thuisloosheid omvat een breed spectrum dat verder gaat dan louter 'het leven op straat'. De typologie bespreekt ook verborgen vormen zoals tijdelijke opvang, opname, detentie, dreigende uithuiszetting en alternatieve woonvormen. Hoewel de Ethos Light-typologie in dit onderzoek nuttig is voor de selectiecriteria van de respondentengroep, geeft zij onvoldoende aandacht aan de multidimensionale ervaring van dak- en thuisloosheid. De volgende sectie introduceert daarom een conceptueel kader dat dak- en thuisloosheid beschrijft als een multidimensionaal fenomeen.

2.2.3 Een multidimensionale kijk op dak- en thuisloosheid

Een andere manier om dak- en thuisloosheid te benaderen is als geleefde ervaring. Deze benadering staat in contrast met perspectieven die dak- en thuisloosheid reduceren tot een eendimensionaal 'sociaal feit'. Deze masterproef ontleent het conceptueel kader van Somerville om dak- en thuisloosheid te kaderen aan de hand van het concept 'thuis'.

Dak- en thuisloosheid is volgens Somerville (2013) een complex en multidimensionaal fenomeen dat verder reikt dan het gebrek aan fysiek onderdak: fysiologisch door een gebrek aan lichamelijk comfort of warmte, emotioneel door een tekort aan liefde of nabijheid, territoriaal door het ontbreken van privacy, ontologisch door een gebrek aan verankering in de wereld en spiritueel door het gemis van een doel of hoop in het leven

Het begrip dak- en thuisloosheid verwijst in de letterlijke zin naar het gebrek aan een 'thuis'. Het concept 'thuis' verwijst niet alleen naar een materiële ruimte maar ook naar emotionele, psychologische en subjectieve elementen die ertoe leiden dat een ruimte voor iemand gedefinieerd wordt als een 'thuis' (McNaughton, 2008).

Somerville (2009) benoemt zeven dimensies van 'thuis'. Elke dimensie kan worden uitgelegd aan de hand van zijn bredere symbolische betekenis, een specifiek gevoel van veiligheid dat het oproept en zijn verhouding tot het individu en de andere:

1. Onderdak staat voor een materiële vorm van een huis dat bescherming biedt en in de ogen van buitenstaanders ten minste een dak boven het hoofd lijkt te zijn.
2. Haard verwijst naar warmte en gezelligheid die een huis biedt, waardoor men zich kan ontspannen en gastvrij kan zijn naar anderen toe.
3. Hart legt de nadruk op het emotionele aspect van veiligheid en gezondheid. Dit roept beelden op van een gelukkig en stabiel huis vol genegenheid en steun.
4. Privacy houdt in dat men macht heeft om eigen grenzen te stellen, in termen van het bezit van een bepaald territorium met daarbij de mogelijkheid om anderen van dat territorium uit te sluiten.
5. Wortels verwijst naar de bron van identiteit en zingeving van een persoon, wat een gevoel van 'ontologische veiligheid' teweegbrengt. Dit heeft te maken met iemands gevoel van 'in-de-wereld-zijn'. Het begrip domesticatie is van belang: een individu heeft wortels in de wereld voor zover die wereld voor hem is geordend. Naarmate de wereld voor hem is geordend wordt die voor hem begrijpelijk en biedt zij referentiepunten voor anderen.
6. Woonplaats komt overeen met een minimale definitie van 'thuis', namelijk de plek waar iemand momenteel verblijft. Deze minimale betekenis heeft enkel een plek nodig die thuis genoemd kan worden en de veiligheid van een bepaalde ruimtelijke positie, hoewel dit geen vaste positie hoeft te zijn (zoals bij mensen zonder vaste woonplaats).
7. Thuis als paradijs is een ideaalbeeld van alle positieve kenmerken van thuis gecombineerd. Dit is een persoonlijke creatie waarbij elke betekenisdrager van 'thuis' doordrongen is van het ideale, 'hoe het thuis zou moeten zijn' (Somerville, 2009, p. 532).

Deze zeven dimensies construeren het begrip 'thuis' en hun tegenpolen schetsen de ervaring van 'thuisloosheid': gebrek aan onderdak en haard, harteloosheid, gebrek aan privacy, ontworteling, gebrek aan verblijfplaats en 'het

vagevuur'. Deze concepten staan voor een gevoel van (on)veiligheid op respectievelijk fysiek, fysiologisch, emotioneel, territoriaal, ontologisch, ruimtelijk en spiritueel niveau (Somerville, 2009).

Deze multidimensionale benadering conceptualiseert een belangrijk aandachtspunt dat binnen de onderzoeksgroep met ervaringsdragers naar voren kwam: een oplossing voor dak- en thuisloosheid reikt verder dan het voorzien van huisvesting. Deze zeven dimensies van 'thuis' vormen een kader voor de methodologie en analyse van de onderzoeksresultaten van dit onderzoek.

2.3 Woonvormen

De term 'alternatieve woonvormen' is een globaal concept dat zich onderscheidt van woningen op de klassieke woningmarkt, zoals reguliere verhuur van een appartement of de aankoop van een woning. Alternatieve woonvormen verschillen van het klassieke woonmodel door gedeelde ruimtes, kleinschalig ontwerp of een afwijkend gebruiksrecht.

Anastasiou et al. (2026) omschrijven alternatieve wooninitiatieven als paraplueterm voor een breed spectrum van min of meer geïnstitutionaliseerde, maar soms ook illegale woonvormen die het recht op huisvesting trachten te garanderen aan mensen voor wie dat recht niet gewaarborgd wordt. Deze woonvormen bieden een alternatief voor reguliere huisvesting en spelen in op de ontoereikendheid van het overheidsaanbod. Het gebrek aan regelgeving en erkenning zorgt echter voor verschillende praktische en juridische obstakels die een alternatieve woonvorm mogelijks minder toegankelijk maken.

Anastasiou et al. (2026) bespreken drie veelvoorkomende soorten alternatieve woonvormen:

1. Wooncoöperaties en Community Land Trusts (CLT) die via gemeenschappelijk eigendom en scheiding van grond en gebouw een alternatief bieden voor de winstgedreven woonmarkt. Wooncoöperaties combineren hierbij vaak individuele wooneenheden met gemeenschappelijke ruimtes.
2. Collectieve woonvormen opgericht door middenveldorganisaties die bedoeld zijn voor groepen die uitsluiting ervaren in de reguliere woonsector zoals dak- en thuisloze personen of mensen met een laag inkomen. Dit soort initiatieven zijn vooral ingeburgerd in Brussel sinds de collectieve woonvormen opgenomen werden in de huisvestingscode. In Vlaanderen is er weinig erkenning voor dit soort initiatieven. De enige vorm die opgenomen is in het Vlaamse beleid is Zorgwonen, deze vorm van samenwonen is voornamelijk gericht op ouderen.
3. Niet-formeel erkende huisvesting die een antwoord tracht te bieden aan de wooncrisis specifiek bedoeld voor kansarme gemeenschappen zoals asielzoekers en migranten zonder verblijfsdocumenten. Voorbeelden hiervan zijn kraakpanden of langdurige kampementen op campings. In Brussel wordt dit soort tijdelijke bezettingen steeds meer gelegaliseerd. Niet enkel middenveldorganisaties, maar ook de privésector coördineert hierbij bewoningsovereenkomsten. Binnen de privésector heet dit soort gelegaliseerde tijdelijke bezetting 'anti-kraak'.

De huidige economische situatie zorgt ervoor dat de woningmarkt minder toegankelijk wordt. De Europese Commissie rapporteert dat de prijs van een koopwoning afgelopen jaren sterker stijgt dan de inflatie terwijl ook de huurmarkt steeds duurder wordt (European Commission: Directorate-General for Employment & Inclusion, 2024). Zelfs personen met een gemiddeld inkomen blijken hierdoor steeds meer te kiezen voor alternatieve woonvormen (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting 2011).

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede (2011) stelt dat de meeste alternatieve woonvormen gericht zijn op mensen met een gemiddeld tot hoog inkomen. Tummers (2016) stelt vast dat dit een tendens is binnen Europa waarbij co-housing projecten een gemengd publiek nastreven op vlak van inkomen maar in de praktijk voornamelijk bewoners met een gemiddeld inkomen bereiken.

Samen met de werkgroep Alternatieve woonvormen van het Antwerps Straatsyndicaat vzw werd er gereflecteerd over woonvormen waar dak- en thuisloze personen verblijven. Vervolgens kwam de werkgroep tot de volgende onderverdeling:

1. Woonvormen in gereguleerde context of binnen het hulpverleningsaanbod: een zorghostel, hospitawonen, een noodwoning, een woonzorgcentrum, sociale huisvesting, reguliere huur, cohousing, opname, detentie, residentiële woonbegeleiding, begeleid zelfstandig wonen, eigendom, een zorgboerderij ...
2. Woonvormen in een toestand van dak- en thuisloosheid of niet-formeel erkende alternatieve woonvormen zoals sofa surfing, een auto, een container, een kraakpand, de openbare ruimte, in open lucht.
3. Woonvormen die zowel in gereguleerde context als in context van dak- en thuisloosheid kunnen voorkomen: een tent, een caravan, een mobilhome of een woonboot.

De verkenning van het concept alternatieve woonvormen vertrok in dit onderzoek vanuit de concrete ervaringskennis van personen die zelf dak- of thuisloosheid hebben ervaren. Dit gaf vorm aan de uitwerking van de bevragsingsmethodiek. De literatuurstudie volgde een cyclisch proces waarbij aanknopingspunten in de literatuur werden gezocht om zo de praktijkkennis te kaderen binnen het conceptueel kader van Anastasiou et al. (2026). Het grootste deel van alternatieve woonvormen die besproken werden in de werkgroep passen in de derde categorie van niet-formeel erkende huisvesting die een antwoord tracht te bieden aan de wooncrisis. Dit sluit aan bij de bevindingen van Steunpunt tot bestrijding van armoede (2011) en Tummers (2016) dat alternatieve woonvormen zoals co-housing vooral hogere inkomensgroepen bereiken.

Concluderend kan gesteld worden dat er een grote diversiteit aan woonvormen bestaat. Enerzijds de formele, gereguleerde woonvormen die vaak ontoegankelijk blijken voor kwetsbare groepen. Anderzijds de alternatieve woonvormen die bottom-up ontstaan vanuit noodzaak en creativiteit. Een uitdaging bij deze woonvormen is het regulariseren en legitimeren van deze woonvormen waardoor deze kunnen aansluiten bij de noden van mensen die dak- en thuisloos zijn.

2.4 Barrières en ondersteuning binnen het woonbeleid voor dak- en thuisloze personen

Diverse beleidsmaatregelen en vormen van hulpverlening kunnen de zoektocht naar huisvesting voor dak- en thuisloze personen zowel faciliteren als belemmeren. Deze sectie bespreekt verschillende beleidsmaatregelen waarbij hun ondersteunende rol en mogelijke drempels tot huisvesting worden toegelicht. Daarnaast wordt kort de evolutie in het hulpverleningsaanbod ter bestrijding van dak- en thuisloosheid geschetst.

2.4.1 Sociale huisvesting en huursubsidie

Sinds de jaren tachtig is het huisvestingsbeleid een bevoegdheid van de gewesten. Beleidsmaatregelen rond sociale huisvesting richten zich op personen met een laag inkomen. De sociale huisvesting werd voornamelijk aangeboden door twee soorten actoren: sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM) en sociale verhuurkantoren (SVK). In 2023 fuseerden in Vlaanderen de twee actoren tot woonmaatschappijen, met slechts één initiatiefnemer per gemeente (European Commission: Directorate-General for Employment & Inclusion, 2024).

Ondanks de verschillende maatregelen die de toegang tot sociale huisvesting voor dak- en thuisloze personen moeten faciliteren, resulteert deze aanpak in de praktijk niet in een snellere toewijzing van huisvesting. Dit is te wijten aan het aanbodtekort binnen de sociale huisvestingssector in België. Het tekort aan sociale woningen gaat gepaard met een gebrek aan diversiteit binnen woningen die niet aangepast zijn aan de verschillende types aanvragen. Dit leidt tot oplopende wachttijden in het hele land waarbij de gemiddelde wachttijd nergens lager is dan twee jaar (Goubin & Heylen, 2023).

Hoewel het sociale huisvestingsbeleid beoogt om adequate huisvesting beschikbaar te stellen voor personen met een laag inkomen, slagen woonmaatschappijen er niet in om dit waar te maken vanwege een structureel tekort aan woningen. Dit resulteert in lange wachttijden waardoor er geen toereikende en duurzame oplossing beschikbaar is. Om tegemoet te komen aan de lange wachttijden voor sociale woningen, verstrekt België twee verschillende soorten huursubsidies. De eerste soort is een verhuissubsidie, voor huishoudens op de wachtlijst voor sociale huisvesting. Deze subsidie richt zich op personen die in ongeschikte of onbewoonbare huisvesting verblijven volgens de kwaliteitsnormen van de overheid. Daarnaast kunnen huurders in Vlaanderen in aanmerking komen voor een huurpremie. Deze maandelijkse premie ondersteunt huurders die al meer dan vier jaar op de wachtlijst staan voor sociale huisvesting. Beide subsidies zijn gebaseerd op het inkomen, de huishoudelijke samenstelling en de locatie van de huurder (European Commission: Directorate-General for Employment & Inclusion, 2024). Naast de huursubsidies bestaat er ook een eenmalige installatiepremie voor personen die uit een situatie van dak- en thuisloosheid komen en een woning hebben gevonden (POD Maatschappelijke Integratie, z.d.)

In 2024 werden er in de stad Antwerpen 1.653 aanvragen ingediend voor een huursubsidie. Slechts 598 aanvragen (36,18%) werden goedgekeurd. De voornaamste aanvraagredenen waren dak- en thuisloosheid van de aanvrager (67%, 1.112 aanvragen), onaangepaste woningen (11%) en ongeschikte/onbewoonbare woningen (8%)(Stad Antwerpen, 2024). Hoewel dak- en thuisloosheid de meest aangehaalde aanvraagreden is blijkt dat dak- en thuisloosheid onvoldoende is om recht te hebben op een huursubsidie: zelfs bij de aanname dat alle goedgekeurde aanvragen kwamen van dak- en thuisloze aanvragers, krijgt slechts de helft van de aanvragers een huursubsidie. De beschikbare cijfergegevens gaven geen toelichting bij de afwijzing van de aanvragen.

2.4.2 Sociale uitkering en referentieadres

Een grote barrière die het woonbeleid creëert voor personen die dak- en thuisloos zijn of verblijven in niet-formeel erkende alternatieve woonvormen, is de koppeling van sociale rechten aan een officieel woonadres. Verschillende rechten zoals sociale uitkeringen of verblijfsvergunningen vereisen een inschrijving in het bevolkingsregister. Personen die niet over een domicilie beschikken lopen risico om hun rechten te verliezen of te mislopen. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede (2018) spreekt hierbij van een ‘administratief niemandsland’ waar mensen geen procedures kunnen volgen en geen officiële post meer kunnen ontvangen. Om hieraan tegemoet te komen bestaat het referentieadres. Dit is een adres waarheen administratieve en wettelijke documenten verstuurd kunnen worden zodat personen zonder officieel adres toch briefwisseling kunnen ontvangen. Personen die in een mobiele woning verblijven of geen officiële verblijfsplaats in België hebben, omwille van beroepsredenen of een gebrek aan voldoende middelen, kunnen zich inschrijven voor een referentieadres (Vlaamse Overheid, z.d.). Op deze manier faciliteert een referentieadres het behoud en de toekenning van rechten. Dak- en thuisloze personen kunnen ook bij een OCMW (Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn) terecht voor de aanvraag van een referentieadres.

Het leefloonsysteem in België maakt een onderscheid tussen drie categorieën van leefloongerechtigden. Ten eerste zijn er samenwonenden, die onder eenzelfde dak wonen (876,13 euro per maand). De tweede categorie omvat alleenstaande personen die geen gezin ten laste hebben en met niemand samenwonen (1314,20 euro per maand). Tot slot is er de categorie van personen met een gezin ten laste (1776,07 euro per maand). Het gezin van deze categorie bevat ten minste één financieel afhankelijk, ongehuwd, minderjarig kind (Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten, 2024). Een implicatie van dit systeem is dat leefloongerechtigden van categorie veranderen zodra ze gaan samenwonen met iemand anders, ongeacht hun relatie. Deze wetgeving beschouwt samenwonenden als één huishouden, wat maakt dat het onmogelijk wordt om te cohousen zonder een significante vermindering van het leefloon.

Het verblijf in een alternatieve woonvorm zorgt dus voor frictie met betrekking tot het sociale statuut en registratie van bewoners. Overheidssteun zoals een leefloon, werkloosheidsuitkering of de kinderbijslag, huurprijs van een sociale woning worden berekend op basis van het gezinsinkomen van een persoon. Het gebrek aan een juridisch kader voor, zelfs erkende, wooninitiatieven maakt dat de definitie van gemeenschappelijk

wonen onwerkbaar is voor het berekenen van het recht op overheidssteun (Anastasiou et al., 2026). Hierdoor zijn deze alternatieven onvoldoende betaalbaar en ontoegankelijk voor personen die dak- en thuisloos zijn.

2.4.3 Hulpverlening rond wonen

Sinds de jaren 2000 bestrijdt België dak- en thuisloosheid volgens het continuümmodel. Dit model wil mensen 'woonklaar' maken via woontraining en onderliggende problemen aanpakken zoals schulden of verslaving. De begeleiding binnen dit model volgt verschillende trappen en wordt voorgesteld als een soort ladder die via verschillende soorten residentiële zorgverlening oploopt tot een zelfstandige woonsituatie (Pannecoucke & De Decker, 2014). De 'woonladder' schetst verschillende vormen van huisvesting met bovenaan eigenaars van een woonst, daaronder private huurders, sociale huurders en personen die dak- en thuisloos zijn (Mathys et al., 2021).

Een kanttekening kan echter gemaakt worden bij het normatieve karakter van de woonladder, die oplegt wat het betekent om 'woonklaar' te zijn. De belangrijkste punten van kritiek op de woonladdermethodiek, zoals geformuleerd in Pannecoucke en De Decker (2014), zijn: de strikte regels en verwachtingen, zoals onthouding van middelen, zorgen ervoor dat mensen afhaken. Daarnaast is er een gebrek aan keuze, privacy of controle voor de cliënt omdat hulpverleners over de plaatsing beslissen en kunnen de verplichte verhuizingen tussen residentiële projecten om de woonladder te 'beklimmen' zorgen voor stress en verwarring. Uit onderzoek blijkt dat cliënten vaker afdalen op de woonladder dan dat ze opklimmen. Een laatste punt van kritiek is dat de woonladdermethodiek dak- en thuisloosheid slechts beheert in plaats van er een einde aan te proberen maken.

Bij zowel de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) als de Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW) blijkt dat woonproblemen behoren tot de top drie van aanmeldingsredenen. De onderliggende oorzaken van deze woonproblemen zijn divers: structurele problemen zoals betaalbaarheid of discriminatie, relationele problemen of huiselijk geweld, een gebrek aan woonvaardigheden en psychische of medische problemen. Woonbegeleidingsdiensten bieden een antwoord op verschillende noden door ondersteuning aan te bieden bij de zoektocht naar een woning, informatie te verstrekken, hulp te bieden bij administratieve en financiële problemen, woonvaardigheden aan te leren, netwerkversterkend te werken en woonbemiddeling aan te bieden. Daarnaast faciliteert woonbegeleiding ook onderdak en veiligheid, wat de levenskwaliteit en deelname aan de samenleving van de cliënt kan verbeteren (Mathys et al., 2021).

Woonbegeleidingsdiensten nemen verschillende vormen aan zoals ambulante woonbegeleiding, begeleid en beschermd wonen. In Antwerpen biedt het CAW een aanklampende woonbegeleidingsdienst aan, genaamd Alert. Zij begeleiden huurders met een 'problematische woonattitude' en een complex dossier. Deze hulpverlening is krachtgericht en focust op zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie. Alert werkt nauw samen met andere hulpverleningsinstanties ADIC, Mobilant, Multiversum en Ondo (Centra Algemeen Welzijnswerk, z.d.).

Naast woonbegeleiding voorziet de stad Antwerpen ook opvangcentra voor dak- en thuisloze personen. In Antwerpen zijn er drie nachtopvangcentra waar men kan overnachten, douchen en een maaltijd krijgt aangeboden, namelijk De Biekorf, Victor 4 en Victor 5. Er zijn ook verschillende daginloopcentra, namelijk Dageraad, Noen, De Revue en Kamiano, waar men terecht kan voor sociale en administratieve hulp, sanitaire voorzieningen, internetverbinding en een maaltijd (Stad Antwerpen, z.d.-a, z.d.-b).

Als alternatief voor de continuümbenadering ontstond in de jaren negentig het Housing First-model (afgekort als HF). Dit Amerikaans model richt zich (initieel) op personen die chronisch dakloos zijn en een bijkomende mentale gezondheids- en/of verslavingsproblematiek ervaren (Pannecoucke & De Decker, 2014; Stadler & Collins, 2023). Ondertussen is Housing First, meer dan een specifiek programma, uitgegroeid tot een filosofie die breed toegepast kan worden op dak- en thuisloosheid (O'Sullivan, 2020).

Het HF-model vertrekt vanuit acht kernprincipes (Tsemberis, 2010): Huisvesting is een fundamenteel mensenrecht (1) en het verschaffen van huisvesting aan cliënten vereist respect, warmte en compassie (2). De

begeleiding binnen een HF-traject is een verbintenis op lange termijn waarbij de cliënt zo lang als nodig ondersteund wordt (3). Bij voorkeur wordt het aanbod van de verschillende huisvestingen gespreid over zelfstandige appartementen, ook wel scattered-site housing genoemd (4), waarbij het aanbod van diensten gescheiden is van de huisvesting (5). Keuzevrijheid en zelfbeschikking staan centraal in het traject (6) en het model hanteert een herstelgerichte oriëntatie (7) met oog voor harm reduction (8).

Uit cijfers van de daklozentelling in Antwerpen blijkt dat 13,4% van de getelde dak- en thuisloze personen tot deze doelgroep voor HF behoren (Hermans et al., 2024). Hoewel interventies snel bestempeld worden als een HF-interventie, volgen ze niet allemaal in dezelfde mate de verschillende principes van het oorspronkelijke Amerikaanse model. Uit onderzoek blijkt dat interventies die het oorspronkelijke model strikt volgen, betere resultaten boeken. Toch is het belangrijk dat interventies praktijkgericht omspringen met het model en naast de operationele HF-principes ook rekening houden met lokale verschillen. Als resultaat van deze praktijkgerichte toepassing van het model ontstond er een onderscheid tussen Housing First en Housing Led principes, die flexibel omspringen met de HF-principes (Van Gucht et al., 2023).

2.4.4 Innovatie in Europa rond wonen

The Housing Solutions Platform (2019), een samenwerking tussen FEANTSA, Fondation Abbé Pierre en Housing Europe, beschrijft in een rapport vijftig creatieve projecten in Europa die een oplossing bieden aan de wooncrisis. Het rapport is opgedeeld in 9 verschillende categorieën. Deze categorieën kunnen dienen als inspiratiebron voor de uitbreiding aan innovatieve woonprojecten. Voor een beschrijving van deze 9 categorieën, zie 7. Bijlagen.

Samenvattend kan gesteld worden dat dak- en thuisloosheid een complex multidimensionaal fenomeen is dat verder gaat dan het ontbreken van fysiek onderdak. De manier waarop we dak- en thuisloosheid definiëren en verklaren is doorheen de geschiedenis geëvolueerd van een strafrechtelijke benadering naar de erkenning van een wisselwerking tussen structurele, maatschappelijke en individuele kenmerken. De cijfers van de stad Antwerpen en Vlaanderen benadrukken de urgentie van de wooncrisis: stijgende onbewoonbaarheid en leegstand, oplopende wachtlijsten voor sociale woningen en een tekort aan opvangcapaciteit voor het toenemende aantal dak- en thuisloze personen. Daarnaast bleek dat de huursubsidie, een aanvullende beleidsmaatregel slechts bij 36,18% van de aanvragers in Antwerpen wordt toegewezen hoewel de meest voorkomende aanvraagreden dak- en thuisloosheid is. Hoewel alternatieve woonvormen een oplossing trachten te bieden voor de wooncrisis, vormt het huidige beleid en gebrek aan juridisch kader een barrière voor alternatieve woonvormen. Het beleid vormt een barrière omdat gemeenschappelijk wonen onwerkbaar is bij de berekening van het recht op overheidssteun. Dit zorgt ervoor dat alternatieve woonvormen onbetaalbaar en ontoegankelijk blijken voor dak- en thuisloze personen.

3 Methodologie

Deze sectie beschrijft de methodologie van het onderzoek. Eerst wordt de onderzoeksmethode beschreven, waarna de samenstelling van het onderzoeksteam en de respondentengroep toegelicht wordt. Hierna volgt de fasering van het onderzoek en een kritische reflectie op de kwaliteit van het onderzoek, met aandacht voor kwaliteitscriteria, machtsdynamieken en ethische overwegingen.

3.1 Onderzoeksmethode

Om de percepties van dak- en thuisloze personen in Antwerpen rond (alternatieve) woonvormen te doorgronden, werd kwalitatief onderzoek uitgevoerd in samenwerking met personen die ervaring hebben met dak- en thuisloosheid. Dit is een exploratief participatief actieonderzoek. De onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt als volgt: “Wat zijn de percepties van dak- en thuisloze personen in Antwerpen over (alternatieve) woonvormen?”. Enerzijds verkent dit onderzoek de percepties over de woonvormen, anderzijds onderzoekt het de woonkwaliteiten die van een huis een ‘thuis’ maken.

Het onderzoek positioneert zich binnen het constructivistisch paradigma, waar subjectieve percepties centraal staan in plaats van een objectieve waarheid. Om de ondersteuningsnoden van dak- en thuisloze personen te begrijpen, richtte dit onderzoek zich op de persoonlijke ervaringen van de betrokkenen (Morris, 2006).

Dit onderzoek verliep in samenwerking met het Antwerps Straatsyndicaat vzw (s.d.), een vereniging zonder winstoogmerk die aan belangenbehartiging doet voor dak- en thuisloze personen. Het is een burgercollectief dat bestaat uit geëngageerde (ex-) dak- en thuisloze personen en burgers die willen vechten voor de rechten van straatbewoners en een einde willen maken aan dak- en thuisloosheid.

Belangenbehartiging houdt voor het Antwerps Straatsyndicaat vzw in dat de vzw opkomt voor de noden en rechten van straatbewoners en streeft naar de erkenning van straatbewoners als volwaardig lid van de samenleving. Het burgercollectief zet zich in voor een positieve beeldvorming en tegen de stigmatisering van dak- en thuisloze personen. Daarnaast verdedigt de vzw het recht op menswaardig leven én sterven van straatbewoners. Hierbij legt het burgerinitiatief de nadruk op het bestaansrecht van straatbewoners, met in het bijzonder toegang tot de publieke ruimte. Het Antwerps Straatsyndicaat vzw vervult een brugfunctie tussen buurtbewoners, beleidsmakers en personen die op straat leven. Aan de hand van ervaringskennis en onderzoek op straat tracht de vzw de noden van straatbewoners te doorgronden en aanbevelingen te formuleren naar het beleid. Ten slotte zoekt het burgerinitiatief innovatieve projecten die de levenskwaliteit van straatbewoners kunnen bevorderen. Een voorbeeld hiervan is het lobbywerk van de vzw voor meer openbare toiletten en lockers (Antwerps Straatsyndicaat vzw, 2025). Dit onderzoek is voor het Antwerps Straatsyndicaat vzw een manier om de tekortkomingen van het woonbeleid in Antwerpen aan te kaarten en beter te begrijpen hoe dak- en thuisloze personen hiermee omgaan. Het Antwerps Straatsyndicaat vzw koos voor een participatief actieonderzoek vanuit haar missie om dak- en thuisloze personen als gelijkwaardige partner te betrekken en volgens het principe 'niets over ons zonder ons' te werken. Het Antwerps Straatsyndicaat vzw ontving vanuit de Burgerbegroting subsidies om hun vzw op te starten. Een deel van het budget ging naar de kosten voor dit onderzoek. Daarnaast speelt Avansa regio Antwerpen een faciliterende en ondersteunende rol als vaste partner van het Antwerps Straatsyndicaat vzw. Avansa regio Antwerpen heeft vergaderruimtes en materiaal beschikbaar gesteld voor deze masterproef.

3.2 Participatief actieonderzoek en peer research

Participatief actieonderzoek (participatory action research, afgekort als PAR) is een overkoepelende term voor onderzoek waarbij onderzoekers en participanten samenwerken om een probleem te analyseren en in actie te komen. PAR daagt de traditionele hiërarchische structuur uit tussen onderzoeker en 'onderzochte' door 'gewone mensen', ofwel hun doelgroep, meer macht te geven in en door onderzoek. Dit neemt de vorm aan van een flexibel en collaboratief proces met een gedeelde sociale verantwoordelijkheid voor iedereen die deelneemt aan het onderzoek (Kendon et al., 2007)

PAR is een relatief nieuwe kwalitatieve onderzoeksbenadering ontstaan vanuit de overtuiging dat onderzoek meer kritisch en emancipatorisch kan zijn. De waarden van PAR zijn nauw verbonden aan die van activistische onderzoekers zoals Paulo Freire en Orlando Fals Borda. Zij geloven dat onderzoek een educatieve transformatie en emancipatie kan teweegbrengen door samenwerking met alle betrokkenen (Hawkins, 2015). Vanuit het perspectief van Freire kan echte verandering alleen plaatsvinden als de uitgesloten en gemarginaliseerde groep zelf de bestaande machtsstructuren en praktijken die hen onderdrukken herkennen en daardoor in staat zijn te streven naar verandering (O'Connor et al., 2023). Borda pleitte voor samenwerking mét in plaats van voor of door de mensen, wat PAR onderscheidt van top-down benaderingen (Díaz-Arévalo, 2022).

De basis van PAR is reflectie, discussie, besluitvorming en actie als groep. Het onderwerp is voor alle deelnemers relevant en interessant. Hierbij is het cruciaal dat de doelgroep die onderzocht wordt deelneemt aan alle stappen van het onderzoek. Doorheen het onderzoek dient agency te allen tijde gewaarborgd te worden. Dit wil zeggen dat iedereen binnen het onderzoek evenveel beslissingsrecht heeft en in elke fase van het onderzoek als gelijke kan deelnemen aan het onderzoek. De grens tussen onderzoeker en onderzoeksobject vervaagt hierdoor (Hawkins, 2015).

Een manier waarop dit onderzoek niet slechts 'een stem', maar ook eigenaarschap ofwel agency gaf aan de doelgroep was door in te zetten op peer research: onderzoek waarbij de co-onderzoekers persoonlijke ervaring hebben met het onderwerp, namelijk dak- en thuisloosheid. Co-onderzoekers met ervaringskennis werden bij elke stap betrokken en bepaalden de focus van het onderzoek. De co-onderzoekers hadden daarbij een belangrijke rol in het ontwerp van de methodiek en vragenlijst. Er werd gestreefd naar een tandemwerking waarbij er te allen tijde een onderzoeker met ervaringskennis betrokken werd. De data-analyse van deze thesis gebeurt individueel door de student met terugkoppeling naar de co-onderzoekers. Verdere verwerking en het toonmoment worden uitgewerkt samen met de co-onderzoekers via Antwerps Straatsyndicaat vzw en vinden plaats na de afronding van dit onderzoek.

Aan een onderzoek dat gebruik maakt van peer research, zijn verschillende voordelen verbonden. Eén voordeel is de kwaliteit van de verzamelde gegevens dankzij de gedeelde ervaringen tussen de onderzoeker en respondent. Hierdoor kan een vertrouwensband ontstaan die de respondent in staat stelt om zich open te stellen over zijn of haar ervaringen. Daarnaast kunnen de onderzoekers een rolmodel zijn voor de respondenten en hen tonen dat hun ervaringen een waardevolle bijdrage kunnen zijn aan het beleid. Bovendien toont de gebalanceerde machtsdynamiek in het onderzoek dat de ervaringsonderzoekers belangrijke vaardigheden, kennis en ervaring hebben om bij te dragen aan onderzoek (St Mungo's, 2018).

De kracht van PAR zit in de aard van de onderzoeksbenadering: deze is samenwerkingsgericht, vertrekt vanuit praktische relevantie en streeft naar sociale verandering. Deze sterktes komen slechts tot uiting als er met voldoende voorzichtigheid over de methodologie wordt gereflecteerd. Heron en Reason (2006) onderscheiden een aantal aandachtspunten waar PAR rekening mee moet houden om te vermijden dat macht en privilege de overhand nemen. Hoewel Heron en Reason (2006) benadrukken dat het onmogelijk is om een onderzoek uit te voeren dat vrij is van beïnvloeding of macht blijft het belangrijk om hier kritisch over te reflecteren. Ten eerste is het van belang dat groepsleden grondig geïnformeerd en betrokken worden in de methodologie van het onderzoek. Ten tweede dient het onderzoek te streven naar participatieve besluitvorming en samenwerking in alle stappen van het proces. Ten derde is het cruciaal dat er binnen de onderzoeksgroep een warme sfeer van wederzijds respect en vertrouwen heerst zodat iedereen zich er vrij kan uiten (Hawkins, 2015). De werkgroep Alternatieve woonvormen heeft dit grondig in overweging genomen bij de uitwerking van het onderzoek.

3.3 Samenstelling van het onderzoeksteam

Het onderzoeksteam bestond uit verschillende leden van het Antwerps Straatsyndicaat vzw, met en zonder ervaring met dak- en thuisloosheid. Daarnaast werden er ook personen met ervaring op straat vanuit het netwerk van het Antwerps Straatsyndicaat vzw uitgenodigd om deel te nemen als onderzoeker. Het team telde dertien leden, waarvan meer dan de helft ervaring heeft met dak- en thuisloosheid. De co-onderzoekers zonder persoonlijke ervaring met dak- en thuisloosheid waren leden van het Antwerps Straatsyndicaat vzw, waaronder één sociaal cultureel werker van Avansa regio Antwerpen. Om de onderzoeksmethode te beschrijven werd er onderscheid gemaakt tussen de masterstudent die de wetenschappelijke uitwerking van het onderzoek verzorgt, de leden van het onderzoeksteam die ervaring hebben op straat en de leden van het Antwerps Straatsyndicaat vzw zonder persoonlijke ervaring met dak- en thuisloosheid. Samen vormden ze de werkgroep 'Alternatieve Woonvormen'.

Vanuit de burgerbegroting ontvangt het Antwerpse Straatsyndicaat subsidies voor dit onderzoek. Dankzij deze subsidies konden ze een vrijwilligersvergoeding uitbetalen aan de co-onderzoekers met ervaringskennis. De voorwaarden verbonden aan deze vergoeding werden in een workshop besproken. Er werd gekozen om de vergoeding niet te baseren op een kwantitatieve bijdrage en te focussen op een 'waardevolle bijdrage' die verschillende vormen kan aannemen. Hierdoor was er minder prestatiedruk en kon elke onderzoeker zelf bepalen wat haalbaar was. Dit werd in groep besproken zodat alle onderzoekers een duidelijk beeld hadden van de verwachtingen.

Doorheen het proces wisselde het onderzoeksteam naarmate de beschikbaarheid van de onderzoekers. Persoonlijke omstandigheden zorgden ervoor dat twee ervaringsdeskundige onderzoekers niet hebben

deelgenomen aan de afname van de interviews. Zij hebben wel mee de vragenlijst en bevragingmethode vormgegeven. Daarnaast zijn een aantal ervaringsdeskundige onderzoekers later aangesloten om het team te versterken bij de afname van de interviews.

3.4 Samenstelling van de respondentengroep

Voor dit onderzoek werden participanten geselecteerd volgens een doelgerichte criteriumselectie in combinatie met de sneeuwbalmethode. Bij criteriumselectie worden respondenten geselecteerd op basis van bepaalde eigenschappen. Daarnaast werd in beperkte mate de sneeuwbalmethode gebruikt, waarbij persoonlijke of hulpverleningsnetwerken betrokken werden om de doelgroep te bereiken (Mortelmans, 2020). Deze selectiemethoden werden gekozen om pragmatisch op zoek te gaan naar respondenten, afhankelijk van de dak- en thuisloze personen die de onderzoekers tijdens de interviewdagen tegenkwamen. Samen met de werkgroep werd een lijst opgesteld met locaties en organisaties waar dak- en thuisloze personen overdag vaak verblijven.

De selectiecriteria werden vastgelegd tijdens workshops na groepsreflectie: respondenten die meerderjarig zijn, in Antwerpen verblijven en acuut dakloos zijn of ervaring hebben met acute dak- en thuisloosheid volgens de Ethos Light-typologie. Er wordt bewust gekozen om zowel respondenten met als zonder geldige verblijfsdocumenten te bevragen, met het oog op diversiteit. Na de eerste dertien interviews, die geïntegreerd worden in dit onderzoek, merkte de onderzoeksgroep op dat het merendeel van de respondenten mannelijk, wit en rond de 50 jaar oud waren. Hierna is de onderzoeksgroep gericht op zoek gegaan naar meer diverse cases: jongvolwassenen, vrouwen en personen met een migratieachtergrond. Deze cases werden niet meer meegenomen in de analyse voor deze masterproef maar worden verder verwerkt door de werkgroep Alternatieve woonvormen van het Antwerps Straatsyndicaat vzw.

3.5 Samen een onderzoek ontwerpen en voorbereiden

Ter voorbereiding van de interviews, waren er een aantal belangrijke stappen in het onderzoeksproces. De werkgroep dacht na over de focus van het onderzoek, de ontwikkeling van een methodiek om over woonvormen te praten en de uitvoering van het onderzoek. Het onderzoek zal verschillende eindproducten hebben: de masterstudent werkte de masterproef uit en verzorgde de wetenschappelijke dataverwerking en de werkgroep Alternatieve woonvormen van het Antwerps Straatsyndicaat vzw gaat op zoek naar een creatieve uitwerking die later, na afronding van de masterproef, plaats zal vinden.

Binnen deze werkgroep organiseerde de masterstudent verschillende workshops. Daar werden de leden van het onderzoeksteam geïnformeerd over onderzoeksmethoden en belangrijke concepten zoals een interviewleidraad en het afnemen van informed consent. Daarnaast werden er beslissingen genomen over het onderzoek, de methodologie, de uitwerking en werden de co-onderzoekers voorbereid om interviews af te nemen. De workshops en groepsvormingen werden mede ondersteund door de sociaal-cultureel werker van Avansa regio Antwerpen.

Een eindproduct van de workshops is de bevragingmethode. Dit zijn steekkaarten met verschillende woonvormen, geïllustreerd met telkens een bijpassende collage en slogans, bedacht door de werkgroep. Deze kaarten werden tot een waaier samengebonden en werd de 'woonwaaier' genoemd. De woonwaaiers dienden als visuele ondersteuning tijdens de interviews. Daarnaast werden er ook kaarten ontworpen met woonkwaliteiten die de respondenten konden rangschikken op basis van het belang dat zij aan deze kwaliteiten hechten. Deze kaarten omschrijven verschillende kenmerken van een woonst zoals privacy, veiligheid, anonimiteit, ruimte voor ontmoeting, etc. Deze kenmerken spelen in op de verschillende eigenschappen gelinkt aan de dimensies van (Somerville, 2009) die 'van een huis een thuis maken'.

De voorbereidende fase werd afgerond in augustus 2025. Vervolgens maakte de werkgroep AWV een planning voor de straatinterviews. Deze straatinterviews vonden plaats op verschillende dagen in juni tot en met december 2025. De eerste dertien afgenomen interviews werden opgenomen in deze masterproef. De

interviews die hierna afgenomen werden, worden enkel geïntegreerd in de verwerking van het Antwerps Straatsyndicaat vzw. Voor een schematisch overzicht van de exacte data, zie 7. Bijlagen

3.6 Dataverzameling

De dataverzameling gebeurde aan de hand van semi-gestructureerde interviews op straat of in inloopcentra zoals 't Vlot, Kamiano, De Nomaad en Dageraad. De onderzoekers gingen in duo op zoek naar respondenten. Ze bezochten specifieke locaties en sociale organisaties die opgelijst werden tijdens een workshop. Elk duo bevatte minstens één ervaringsdeskundige onderzoeker. Op basis van deze criteria werden 33 personen bevraagd. De eerste dertien interviews werden opgenomen in deze masterproef voor verdere diepgaande analyse. De leeftijd van deze dertien, vooral mannelijke, respondenten lag tussen de 37 en 63 jaar.

Bij aanvang van het interview werden de respondenten op de hoogte gebracht van hun rechten en werd een informed consent afgenomen. Door dit op een begrijpbare manier uit te leggen werd aan de respondent toestemming gevraagd voor deelname aan het onderzoek en verwerking van de gegevens. De respondenten ondertekenden een formulier en ontvingen contactgegevens om de onderzoekers te kunnen contacteren in verband met vragen. Indien respondenten liever mondeling instemden was dit ook mogelijk aan het begin van de audio-opname.

De gegevens van de respondenten werden geanonimiseerd. Verdere analyse gebeurde zonder persoonlijke gegevens en focuste uitsluitend op de percepties van de respondenten. De opnames worden na afronding van de masterproef vernietigd.

Doorheen de fase van dataverzameling vonden er bijeenkomsten plaats met de leden van het onderzoeksteam. Daar was ruimte voor reflectie over de ervaringen, bevindingen en bijsturing van de interviewleidraad voor verdere interviews. Tijdens deze bijeenkomsten evalueerden de onderzoekers de kwaliteit en kwantiteit van de interviews en werden er bijkomende interviewdagen ingepland.

3.7 Data-analyse

Vervolgens startte de masterstudent aan de verwerking en analyse van de gegevens. Het Antwerpse Straatsyndicaat zal een eigen verwerking opzetten met als einddoel een toonmoment of (protest)actie.

De opnames werden getranscribeerd en gecodeerd met behulp van het programma NVivo. De codering verliep volgens de Grounded Theory-benadering. Dit wil zeggen dat het codeboek vorm krijgt doorheen de voorbereidende fase, de literatuurstudie en het lezen en coderen van de interviews.

Zodra de analyse van de data compleet was, werden de resultaten uitgeschreven in deze masterproef. De student legde de resultaten voor aan het onderzoeksteam en de andere leden van het Antwerps Straatsyndicaat vzw. Het Antwerps Straatsyndicaat vzw werkt hierna verder aan een creatieve output op basis van de resultaten van het onderzoek. Dit kan de vorm aannemen van een toonmoment, actie, opinietekst, ... Hiervoor tracht men de respondenten uit te nodigen door flyers op te hangen op significante plekken zoals een daklozenopvang, de Heilig Hartkerk van 't Vlot, en andere sociale centra.

3.8 Analyse van de methodologie

Elke onderzoeksmethode kent obstakels en beperkingen. In dit onderdeel wordt op enkele obstakels en beperkingen geanticipeerd. Deze werden in overweging genomen worden bij het uitschrijven van de resultaten en discussie. Deze analyse baseert zich voornamelijk op het handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden van Mortelmans (2020).

3.8.1 Kwaliteitscriteria van kwalitatief onderzoek

3.8.1.1 Geloofwaardigheid en betrouwbaarheid

Volgens het constructief paradigma bestaat er geen absolute, objectieve waarheid. Er is altijd invloed door menselijke interpretatie en sociale constructen. Toch zijn er bepaalde overwegingen die gemaakt worden in het kader van de geloofwaardigheid van een onderzoek. De vraag die bij dit criterium gesteld wordt is of de interpretaties van de onderzoeker overeenstemmen met de verzamelde gegevens. Hierbij is het van belang om op zoek te gaan naar een afstemming met de sociaal geconstrueerde realiteit (Mortelmans, 2020).

Kwalitatief onderzoek streeft niet naar repliceerbaarheid omdat het de realiteit ziet als sociaal geconstrueerd en uniek voor ieder individu. In kwalitatief onderzoek spreekt men van interne en externe betrouwbaarheid. Er is sprake van interne betrouwbaarheid als de analyse van de ene onderzoeker door de andere leden van de onderzoeksgroep herkenbaar zijn binnen hun dataverzameling (Mortelmans, 2020). Hiervoor toetste de student-onderzoeker haar resultaten aan de onderzoeksgroep af en stuurde ze waar nodig bij. Dit onderzoek zette in op onderzoekertriangulatie ter bevordering van de geloofwaardigheid. Hoewel de analyse met het programma NVivo enkel uitgevoerd werd door de student, werden er tijdens de check-in momenten besproken wat er opviel uit de interviews. Daarnaast legde de student haar resultaten voor aan de co-onderzoekers om de interpretatie van de gegevens af te toetsen. Dit bevordert de interne betrouwbaarheid van het onderzoek.

Om de externe betrouwbaarheid te bevorderen werd er een moment tijdens de workshops voorzien voor de onderzoeksgroep om te reflecteren over hun positie als onderzoeker. Doordat de workshops sterk werden gestuurd door de input van de co-onderzoekers met ervaringskennis was er in de praktijk onvoldoende ruimte voor een diepgaande reflectie over de positionering van de co-onderzoekers. Het groepsgesprek is toen meer geëvolueerd naar een uitwisseling over wat voor de co-onderzoekers comfortabel was bij het afnemen van de interviews, zoals de keuze om al dan niet te interviewen bij organisaties waar de co-onderzoeker zelf zorggebruiker is geweest.

Een andere mogelijkheid ter bevordering van de geloofwaardigheid van het onderzoek is een member check waarbij de respondenten de resultaten kunnen interpreteren en de onderzoeker kan aftoetsen of de interpretatie volgens hen als geloofwaardig kan beoordeeld worden. Het is echter niet zeker of een member check uitvoerbaar is, aangezien er niet voorspeld kan worden in welke mate het zal lukken om de respondenten te contacteren en bijeen te brengen. Idealiter zou deze aftoetsing doorgaan tijdens het toonmoment van het Antwerps Straatsyndicaat vzw. Dit toonmoment vindt plaats na de afronding van dit onderzoek en zal dus niet geïntegreerd worden in deze masterproef.

3.8.1.2 Overdraagbaarheid

Het onderzoek baseerde zich op unieke cases van dertien personen die leven in Antwerpen. Omwille van de kleine respondentengroep en specifieke context van de stad Antwerpen, is dit onderzoek beperkt generaliseerbaar. Het gebruik van de ETHOS Light-typologie van FEANTSA (2005), bevordert echter wel de generaliseerbaarheid van het onderzoek naar andere cases.

3.8.2 Machtsverhoudingen

Zoals eerder vermeld is het belangrijk om oplettend te zijn voor machtsverhoudingen binnen het onderzoeksteam. Een voorbeeld van ongelijkheid doorheen het proces van dit onderzoek is dat personen die ervaring hebben met dak- en thuisloosheid een vergoeding krijgen terwijl de co-onderzoekers zonder ervaring dit niet ontvangen. Zo zijn er nog andere kleine details die ervoor kunnen zorgen dat er een machtsverhouding ontstaat tussen de onderzoekers.

Om de machtsverhoudingen in de mate van het mogelijke beperkt te houden, houdt dit onderzoek rekening met de 'good practices' van Heron en Reason (2006). Er wordt ingezet op transparantie en beslissingsrecht van alle onderzoekers door samen de onderzoeksvraag en vragenlijst op te stellen en door tijdens de check-in momenten de resultaten te bespreken. Om ervoor te zorgen dat de mening van iedere onderzoeker meegenomen wordt in elke stap, zit er een zekere traagheid in het proces. Dit zorgt ervoor dat iedere onderzoeker de kans krijgt om input te geven.

3.8.3 Emotionele belasting

Gezien de persoonlijke aard van de interviews, die heel dicht bij de leefwereld van de peer researchers kan aansluiten is het mogelijk dat dit emotionele belasting met zich meebrengt. Zoals (Hawkins, 2015) omschrijft, vereisen collaboratieve partnerschappen zowel emotionele als intellectuele betrokkenheid. Dit omvat een persoonlijke gedeelde emotionaliteit en verbondenheid waar de onderzoekers met elkaar meeleven en oog hebben voor elkaars fysieke, emotionele, mentale en spirituele behoeften. Het onderzoeksteam hield rekening met de ervaringen van de onderzoekers door op voorhand een gesprek te hebben over veiligheid tijdens de interviews. Hier werd gereflecteerd over wat veilig en comfortabel voelt voor elke onderzoeker en hoe ze konden ingrijpen als dit niet het geval was. Er werd besproken of de ervaringsdeskundige onderzoekers zich comfortabel voelden om interviews af te nemen in de inloopcentra waar ze zelf hebben verbleven of met personen die ze persoonlijk kennen. Dit kon case per case aangevoeld en bijgestuurd worden. Zowel de onderzoekers als de respondenten hadden op elk moment de mogelijkheid om het interview te beëindigen. De ervaringsdeskundige onderzoekers konden bovendien zelf hun bijdrage bepalen tijdens de interviews en mochten ook tijdens een interview een pauze nemen of stoppen. De andere onderzoeker kon in dit geval het interview nog afmaken indien alle partijen hiermee akkoord waren. Als de ervaringsdeskundige onderzoeker echter niet aanwezig kon zijn op het interview dan werd er geen interview gestart en zocht het duo een andere dag om interviews af te nemen.

3.8.4 Weerstand tegen academische aard van het onderzoek

Tijdens voorbereidende workshops werd aangegeven dat de respondenten mogelijk afgeschrikt konden worden door de academische aard van het onderzoek. Het zetten van een handtekening op een informed consent zou volgens de ervaringsdragers gelinkt worden aan gevoelens van wantrouwen en angst. Daarom legde de werkgroep in hun workshops extra nadruk op een voorstelling van het onderzoek op maat van de respondent. De toelichting van het informed consentformulier was beknopt en gebruikte begrijpbare taal zodat de respondenten begrepen wat ze ondertekenden. Om laagdrempeligheid te waarborgen in het onderzoek kregen de respondenten de optie om mondeling toe te stemmen in de opname alvorens het interview startte. De informed consent werd ook op voorhand vertaald naar het Engels om te garanderen dat de respondenten op de hoogte waren van hun rechten. Tijdens de interviews werd het voorgevoel van de werkgroep bevestigd: de meeste respondenten wensten geen documenten te ondertekenen en hebben mondeling toestemming gegeven bij de start van het interview.

3.8.5 Diversiteit binnen respondentengroep

Tijdens het onderzoek viel op dat de respondentengroep voornamelijk bestond uit een homogene groep van witte mannen van middelbare leeftijd. Dit onderzoek omvat de eerste dertien interviews die door de onderzoeksgroep zijn afgenomen. Het Antwerps Straatsyndicaat vzw zet het onderzoek voort voor eigen verwerking. Bij het vervolg van het onderzoek werd er gericht op zoek gegaan naar een meer diverse respondentengroep op vlak van leeftijd, gender en afkomst.

Uit een reflectie binnen de onderzoeksgroep kwam de stelling dat de homogeniteit van de respondentengroep te wijten is aan het profiel van de zorggebruiker binnen de organisaties waar interviews werden afgenomen. Hoewel er interviews zijn afgenomen in gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde hulpverleningsorganisaties heeft dit een invloed op de diversiteit van de respondentengroep. Daarnaast is het mogelijk dat de co-onderzoeker met ervaringskennis invloed uitoefende op de respondenten die geselecteerd werden. Bij de meeste interviews

was de co-onderzoeker een man van middelbare leeftijd, wat mogelijks de homogeniteit van de respondentengroep zou verklaren.

Het gebrek aan vrouwen in de respondentengroep kan gelinkt worden aan de hypothese van Bretherton (2017). Zij stelt de kritische vraag of het mogelijk is dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in onderzoek naar dak- en thuisloosheid vanwege hun kleinere deelname aan hulpverleningssystemen aangezien vrouwen vaker gebruik maken van informele steun zoals vrienden of familie. Dit werd ook ervaren in dit onderzoek tijdens de zoektocht naar respondenten.

Een mogelijke verklaring voor het gebrek aan diversiteit binnen de respondentengroep is dat jongvolwassenen, personen met een migratieachtergrond en vrouwen vaker vallen onder verborgen dak- en thuisloosheid en minder aankloppen bij formele hulpverleningsinstanties (Deleu & Schrooten, 2025). Hoewel het concept verborgen dak- en thuisloosheid geen vaststaand conceptueel kader kent, wordt dit door Reeve en Batty (2011) gebruikt om dakloze personen te beschrijven die wettelijk niet gezien worden als dakloos en buiten de reguliere huisvestingsvoorzieningen leven. Deze mensen blijven onzichtbaar voor zowel hulpverleningssystemen als onderzoek omwille van hun legale huisvestingsstatus, hun fysieke onzichtbaarheid, hun woonsituatie, hun uitsluiting van statistieken, of een combinatie van deze factoren. Aangezien dit onderzoek voornamelijk via, al zij het informele, hulpverlening respondenten zocht, werd er mogelijk een grote groep verborgen dakloze personen uitgesloten. Bij het vervolg van dit onderzoek gaat het Antwerps Straatsyndicaat vzw op zoek naar een meer diverse respondentengroep door samen te werken met Betonne Jeugd en CAW Parkours en meer mensen op straat aan te spreken.

Deze methodologische reflectie lichtte de zwakke punten van de onderzoeksmethode toe en toonde aan hoe hiermee werd omgegaan. Daarnaast benadrukte het beperkingen zoals een homogene respondentengroep en verborgen dak- en thuisloosheid waar toekomstig onderzoek rekening mee dient te houden. Deze kanttekeningen scheppen een kader om de resultaten die volgt te interpreteren, die gelezen kan worden als een contextspecifiek verhaal van dertien Antwerpse stemmen.

4 Resultaten

Dit onderdeel bespreekt de data-analyse onderbouwd met citaten van de respondenten. Daarnaast volgt een reflectie over de methodiek en het proces van participatief actieonderzoek. De analyse van resultaten volgt twee theoretische kaders: enerzijds het kader rond alternatieve woonvormen van Anastasiou et al. (2026), aangevuld met de onderverdeling die door de co-onderzoekers werd gemaakt, anderzijds het kader van Somerville (2009) dat de zeven dimensies van een 'thuis' omschrijft.

4.1 Woonvormen

Tijdens de interviews rapporteerden de respondenten ervaring te hebben met een uitgebreid scala aan woonvormen. Uit de onderverdeling van Anastasiou et al. (2026) kwam voornamelijk de derde categorie in de interviews aan bod, namelijk niet-formeel erkende huisvesting zoals een tent, een hotel, een kraakpand of een auto geparkeerd op een overdekte parking. Naast niet-formeel erkende huisvesting werden reguliere woonvormen besproken zoals een sociale woning, reguliere huur en eigendom van een appartement of woning. Ten slotte vertelden de respondenten ook over alternatieve woonsituaties die vallen onder het hulpverleningsaanbod aan dak- en thuisloze personen zoals een daklozenopvang, opname in het ziekenhuis of in een psychiatrische afdeling en residentiële opvang. De volgende paragrafen gaan dieper in op deze verschillende categorieën en bespreken de voorkeuren en ervaringen van de respondenten met de bijhorende woonvormen. Daarnaast bespreekt dit onderdeel ook de voor- en nadelen en de praktische barrières waarmee de respondenten geconfronteerd worden.

4.1.1 Niet-formeel erkende alternatieve woonvormen

Alle respondenten rapporteerden ervaringen met niet-formeel erkende woonvormen. Ieder van hen gaf aan ooit in dergelijke woonvorm of op straat te hebben geslapen.

“Want ik zit ten eerste liever buiten, ik slaap beter buiten, ten tweede doe ik mijn rug ontzettend zeer van op die matras te liggen. Ik heb liever een harde ondergrond.” (Respondent 3, 22 juli 2025)

“Dat is bij mij het voordeel. Ik slaap op plaatsen waar niemand van af weet. Ik probeer mij zo min mogelijk te arrangeren met andere mensen. (...) Je hebt hier de vaste plaatsen waar ze alcohol zitten te drinken, drugs zitten te gebruiken en dat vermijd ik zo goed als mogelijk.” (Respondent 11, 21 oktober 2025)

Sommige respondenten geven aan een voorkeur te hebben voor woonvormen in de publieke ruimte, in de natuur of op straat omdat ze nood hebben aan rust en veiligheid. Ze verkiezen een rustige plek onder een brug, een tent verstoppt in een park of een bushokje omdat ze zich er relatief veiliger voelen dan in een daklozenopvang zoals Victor 4 of de Biekorf. Een andere reden om niet in de nachtopvang te verblijven, die werd aangehaald door een respondent, is dat hij zich wil distantiëren van andere dak- en thuisloze personen die middelen gebruiken om zelf nuchter te blijven. Andere respondenten geven aan dat ze niet tot rust kunnen komen in een daklozenopvang omdat ze nood hebben aan een plek voor zichzelf en omdat ze bang zijn dat hun spullen door anderen gestolen zouden worden.

“Vorige winter heb ik dat meegemaakt, maar dat is dodelijk, dat is dodend. Dat houd je niet vol. En nog weet ik mijn rug recht te houden. Maar tegen de kou en tegen de honger, dat gaat niet meer. Dan word je gekraakt. En dat kraakt, en ja, dat kan niet

anders dat er dan op een gegeven moment ontstaat er woede, om het onrecht dat u is gedaan.” (Respondent 13, 28 oktober 2025)

Hoewel verschillende respondenten alternatieve woonvormen verkiezen boven het hulpverleningsaanbod, maken ze ook melding van verschillende nadelen die het leven op straat, in een tent, in de publieke ruimte met zich meebrengt: respondenten vertellen dat ze last hebben van het weer, vooral als het buiten regent of koud is. Daarnaast rapporteren ze een constante waakzaamheid om hun spullen en zichzelf veilig te houden en vertellen ze dat ze nood hebben aan rust. Ze vertellen ook over een gebrek aan publieke sanitaire ruimtes. Opvallend is dat de niet-formeel erkende alternatieve woonvormen volgens hen soms tekortschieten in het vervullen van hun basisbehoeften maar toch de voorkeur genieten omwille van hun kwaliteiten op vlak van veiligheid, privacy en vrijheid ten opzichte van het bestaande hulpverleningsaanbod in de daklozenopvangcentra.

“Cohousing, dat spreekt mij wel aan. Omdat je dan wel dat sociale contact hebt. Daar zouden ze eigenlijk wel iets aan mogen doen. Dan zouden er al een pak appartementen gaan vrijkomen.” (Respondent 9, 14 oktober 2025)

Verschillende respondenten staan positief ten opzichte van cohousen. Het zou volgens hen een oplossing zijn voor het tekort aan sociale woningen. Een barrière die respondenten hierbij aangeven is het gebrek aan formele erkenning van cohousing voor personen die een leefloon ontvangen. Zonder deze erkenning kunnen personen met een leefloon niet samenwonen zonder vermindering van hun leefloon. Dit vormt een financiële barrière waardoor het samenwonen niet meer voordelig voor hen uitkomt.

“Kraken dat doe ik ook niet. Nee, dat heb ik ook al aangeboden gekregen. Dat kan ik zelf niet, een pand kraken. Dat zegt mij heel eerlijk gezegd niets. Waarom? Dat zijn criminele dingen.” (Respondent 6, 8 oktober 2025)

De meningen over het verblijf in een kraakpand verschillen onderling. Een aantal respondenten verbleven in het verleden in een kraakpand en rapporteerden dit te verkiezen boven het overnachten in de publieke ruimte of in een tent. Een andere respondent verkoos juist een tent of andere woonvormen omdat de collectieve aard van een kraakpand volgens hem onhygiënisch was. Verschillende respondenten geven aan bang te zijn voor de illegale aard van het verblijf in een kraakpand en de strafrechtelijke gevolgen, zoals gevangenisstraffen en geldboetes, wanneer het kraakpand ontruimd zou worden. Vermoedelijk leeft er meer angst rond het verblijf in een kraakpand dan bij andere niet-formeel erkende alternatieve woonvormen omwille van de anti-kraakwetgeving die sinds 2017 van kracht is (Belgisch Staatsblad, 2017).

Een bijzondere alternatieve oplossing die twee keer aangehaald werd tijdens de interviews is seizoensarbeid. Hoewel dit geen duurzame oplossing is binnen de samenleving, gaven de twee respondenten aan seizoensarbeid, specifiek het werken op een boot en op een wijngaard in het buitenland, te ervaren als stabiele omgeving waar ze in ruil voor werk een slaapplek en eten voorzien kregen.

4.1.2 Reguliere woonvormen

“Ook al zijn [ben] ik rijk, een appartement.” (Respondent 6, 8 oktober 2025, antwoord op de vraag naar zijn ideale woonvorm)

“Ja, ik heb een studio ook. En ik zit daar heel goed. Ik zit vrij rustig, ik word door niemand niet lastiggevallen. Ik heb mijn eigen plekje en daar blijft het bij.” (Respondent 3, 22 juli 2025)

Reguliere woonvormen worden door de meeste respondenten gerapporteerd als ideale woonvorm. Respondenten rapporteren een voorkeur voor een appartement of woning, al dan niet via sociale huurregeling,

waar ze legaal in orde zijn en zelfstandig kunnen wonen. Ze hechten hierbij veel belang aan woonzekerheid en de mogelijkheid om zich te domiciliëren.

“Goh, een wachtlijst die surrealistisch lang is, waar je waarschijnlijk tien jaar op moet wachten. En dan nog een absurd voorwaardenpakket waar je ook nog eens kunt denken: het is hier alle gekheid op een stokje.” (Respondent 8, 14 oktober 2025)

De zoektocht naar een reguliere woonvorm blijkt moeilijk te verlopen. Respondenten rapporteren lange wachtlijsten voor een sociale woning, onbetaalbare huurbedragen, en proefperiodes vooraleer ze zich in het appartement mogen domiciliëren. Daarnaast gaven een aantal respondenten aan discriminatie te ervaren omdat ze dakloos zijn. Zo vertelde een respondent dat hem werd gevraagd om een huurwaarborg van zes maanden te betalen, terwijl het voor verhuurders verboden is om meer dan drie maanden huurwaarborg te vragen.

4.1.3 Hulpverleningsaanbod voor dak- en thuisloze personen

Het merendeel van de respondenten heeft ooit overnacht in een daklozenopvang. Hoewel de meningen hierover uiteenlopend zijn, waren er een aantal thema's die regelmatig terugkwamen:

“Nooit geen bed he, ge belt, (...) Dan ben je tien minuten aan het bellen en dan zeggen ze gewoon: er is geen bed meer. Dus ja, probeer maar eens binnen te geraken. Dat is een geluk. Dus eigenlijk moet je geluk hebben om binnen te geraken. (Respondent 8, 14 oktober 2025)

Respondenten rapporteren een gevoel van instabiliteit bij het verkrijgen van een slaapplek bij de nachtopvang. Aangezien ze moeten bellen op een bepaald uur om een bed te krijgen, weten ze op voorhand niet altijd of ze in de nachtopvang kunnen overnachten. Zoals de respondent in het bovenstaand citaat verwoord, voelt het als 'geluk hebben' om een bed te krijgen in de nachtopvangcentra omwille van een tekort aan bedden. Daarnaast vertelden verschillende respondenten over het systeem binnen de nachtopvangcentra waarbij ongepast gedrag afgestraft wordt met sancties. Een respondent vertelde dat hij een sanctie kreeg omdat hij een vast bed had en eenmalig overnachtte bij een vriend zonder de nachtopvang hiervan op de hoogte te brengen. Als sanctie mocht hij twee nachten niet komen slapen. Andere respondenten vertellen over het drugbeleid waardoor ook gesanctioneerd en dus uitgesloten wordt in de Victor 4 en 5.

“Omdat als je daar [Victor 4 en Victor 5] nuchter moet binnenkomen en niet gedronken of gebruikt [mag] hebben, (...) zijn ze wel heel streng tegenover de Biekorf, heb ik gehoord, daar wordt dat getolereerd. Dus dat is voor mij een extra motivatie om niet te gebruiken.” (Respondent 6, 8 oktober 2025)

Het drugsbeleid van daklozenopvangcentra fungeerde voor een deel van de respondenten als een bepalende factor in hun beslissing om al dan niet gebruik te maken van een opvang, alsook in de selectie van de opvang. Zoals de respondent in bovenstaand citaat illustreert, hanteert de Biekorf een losser drugsbeleid dan Victor 4 en Victor 5. Enerzijds was er binnen de respondentengroep een voorkeur voor een strikt drugsbeleid, om zelf abstinente te kunnen blijven of omdat ze zelf geen drugs gebruiken. Anderzijds was er een groep die voorkeur geeft aan autonomie om zelf te beslissen over hun druggebruik. De herhaaldelijke rapportage van dit thema als nadeel van het slapen in een daklozenopvang, roept de vraag op of een gebruikersruimte tegemoet zou kunnen komen aan deze barrière.

“Of een noodoplossing (...) dat is overdag slapen in de inloophuizen en 's nachts gaan wandelen.” (Respondent 2, 22 juli 2025)

Verscheidende respondenten rapporteren dat dak- en thuisloze personen hun dag- en nachtritme volledig verwisselen om tegemoet te komen aan het tekort aan bedden in de nachtopvang. Dak- en thuisloze personen zouden volgens hen 's nachts ronddwalen door de stad en overdag slapen in de inloopcentra. Dit werd ook opgemerkt tijdens interviews in het inloopcentrum Dageraad, waar verscheidende personen op de grond lagen te slapen tijdens de afname van de interviews. Deze noodoplossing vormt een barrière voor dak- en thuisloze personen om huisvesting of werk te zoeken doorheen de dag.

Naast gespecialiseerde hulpverlening voor dak- en thuisloze personen, kunnen andere zorgdiensten een oplossing bieden voor dak- en thuisloze personen in Antwerpen. Zo geven verscheidende respondenten aan dat ze samen met hun begeleider op zoek gaan naar appartementen of kamers binnen woonzorgcentra of serviceflats.

“Ik moet eerlijk toegeven, de laatste keer, de laatste momenten, heb ik echt aan de alarmbel getrokken. Heb ik om de vijf botten naar den ambulance gebeld omdat ik het niet meer zag zitten. En dan heb ik expres, en dan laat ik het er even goed benadrukken, expres alcohol gepakt. Om warm te zitten en om via de spoed een kreet te tonen van mannekes, het is genoeg geweest, doe er iets aan. En dat hebben ze de laatste momenten gedaan.” (Respondent 11, 21 oktober 2025)

Dit citaat illustreert hoe een ziekenhuisopname kan dienen als een noodkreet, om aan te geven dat het leven op straat te zwaar wordt. Andere respondenten rapporteren beroep te doen op ziekenhuizen of psychiatrische afdelingen voor tijdelijke opnames zodat ze tot rust kunnen komen of hulp vinden voor hun verslavingsproblematiek. Een voordeel aan deze opnames volgens hen is dat ze door een maatschappelijk werker opgevolgd worden die hen helpt met de zoektocht naar een residentiële opvang of tijdelijke oplossing.

De meeste respondenten geven aan open te staan voor woonbegeleiding. De voorkeur hierbij gaat naar hulpverlening die niet verplicht of verbonden is aan de huisvesting, wat aansluit bij de principes van Housing First. Van de dertien respondenten had geen enkele respondent deelgenomen aan een Housing First traject.

4.2 Woonkwaliteiten

Om de woonkwaliteiten te analyseren die voor de respondenten belangrijk zijn om van een huis een 'thuis' te maken, wordt gebruik gemaakt van de zeven dimensies van Somerville (2009). Er werd aan de respondenten gevraagd om de woonkwaliteiten te rangschikken naar volgorde van belang om een dieper inzicht te verkrijgen over de prioriteiten die door de respondenten gesteld worden. Deze kwaliteiten konden ondergebracht worden in de zeven dimensies van Somerville (2009).

4.2.1 Onderdak

“Ik wil toch niets meer dan warm en droog. Waar, hoe en dingen is niet belangrijk. Het enige wat wij wensen en wat wij willen, dat wij warm, droog en dat wij een normale nachtrust hebben zoals het hoort te zijn.” (Respondent 4, 12 augustus 2025)

De functie van een woonst als onderdak kwam in de interviews het meeste aan bod. Een dak boven het hoofd of een woonvorm waar men warm en droog zit werd door alle dertien respondenten aangehaald als prioritair. Meermaals werd er bij het overlopen van de woonvormen aangehaald dat er geen voorkeur was, zolang het maar warm en droog was. Dit is voor velen een minimale vorm van bescherming die een woonvorm moet bieden.

“Wasgelegenheid, kookgelegenheid, het zijn minimum basispakketten.” (Respondent 8, 14 oktober 2025)

**Dat [wasgelegenhed] is ook niet echt nodig als je die inloophuizen hebt.
(Respondent 2, 22 juli 2025)**

Andere woonkwaliteiten die binnen de dimensie onderdak vallen en vaak aan bod kwamen zijn kookgelegenhed, wasgelegenhed, maaltijden die voorzien worden en een badkamer. Voor sommigen is dit vanzelfsprekend en onmisbaar aan een woonvorm, terwijl anderen hier niet naar op zoek gaan in een woonst omdat ze dit binnen het hulpverleningsaanbod kunnen regelen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de respondenten hun verwachtingen en eisen beperken tot een minimum vanuit een soort overlevingsdenken in de hoop om een woonst te vinden die binnen hun budget past.

4.2.2 Haard en hart

De domeinen haard en hart, die beiden focussen op de emotionele en relationele aspecten van een thuis kwamen in de interviews weinig aan bod. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat andere aspecten zoals onderdak eerst vervuld moeten zijn vooraleer andere noden kunnen vervuld worden.

Enerzijds kwamen er een aantal praktische zaken aan bod, die volgens de respondenten zorgen voor gezelligheid en warmte: de mogelijkheid om een huisdier te houden, een televisie, muziek. Anderzijds werd de nood aan een ontmoetingsruimte en de mogelijkheid om gasten te ontvangen besproken. De meningen hierover waren verdeeld: sommigen vinden dit belangrijk in een woonvorm terwijl anderen dit absoluut niet willen en eerder de nadruk leggen op plaats voor zichzelf en privacy.

“Dus dat is bij mij ook het volgende gevoel dat ik heb: ik ben nu al een hele tijd dakloos, als ik dan terug tussen vier muren ga zitten, gaat er dan niet hetzelfde gebeuren als dat er al drie keer ervoor in mijn leven is gebeurd. Ik ben eigenlijk geen mens om binnen te zitten. En ik geniet nu eigenlijk (...) te veel van mijn vrijheid. Dus er komen heel veel mensen tegen mij zeggen: ‘ja, maar je moet toch iets gaan zoeken, want het wordt te koud’, en eigenlijk heb ik dat gevoel niet. Ik ben eigenlijk wel gelukkig. Hoe raar dat klinkt. (...) Ik heb gewoon angst om terug in een appartement te gaan want ik weet dat zeker de eerste maanden zal dat heel raar zijn.” (Respondent 9, 14 oktober 2025)

Een thema dat vaker aan bod kwam tijdens de interviews is de nood aan vrijheid, bewegingsruimte, plaats voor zichzelf en toegang tot de buitenlucht en natuur. Verschillende respondenten geven aan dat deze emotionele aspecten een drijfveer vormen om te kiezen voor woonvormen in de natuur of openbare ruimte in plaats van voor een reguliere woonvorm zoals een appartement.

Verder vertelden respondenten ook over een nood aan perspectief en rust. Het leven op straat is niet alleen fysiek maar ook emotioneel slopend. Op straat slapen, een constant gevoel van waakzaamheid en onveiligheid zorgt ervoor dat respondenten snakken naar rust. Een concreet doel of vooruitzichten zoals bijvoorbeeld een toekomstige opname voor verslavingszorg geeft volgens een respondent kracht om door te zetten en is belangrijk in de zoektocht naar een woonst.

4.2.3 Privacy

“Ja, dat was tof. Iedereen liet u gerust. Af en toe mensen die eens passeerden, maar voor de rest was dat echt...Niemand kwam u storen, ge kon slapen zo lang dat ge wou” (Respondent 3, 22 juli 2025, over wildkamperen op Linkeroever)

Het domein privacy werd na onderdak het vaakst aangehaald door respondenten. Woonkwaliteiten die onder dit domein vallen zijn anonimiteit, persoonlijke veiligheid, plaats voor jezelf en plaats om spullen veilig op te bergen.

“Je kunt niet vast slapen, elk geluid (...) er wordt heel veel gestolen van daklozen. Dus dan ben je altijd alert. En dat vreet aan je gemoedstoestand. Op de laatste dagen (..) was ik heel agressief, opgefokt eigenlijk, dat ik zelfs een paar keer serieus ruzie heb gehad met mensen wat eigenlijk niet nodig was. Gewoon door slaapgebrek” (Respondent 6, 8 oktober, 2025)

Verschillende respondenten geven aan dat ze nood hebben aan rust en een gevoel van persoonlijke veiligheid: Een plaats waar ze ongestoord kunnen uitrusten, niet moeten vertrekken na een bepaald uur en weten dat hun spullen veilig zijn opgeborgen. Respondenten rapporteren constant alert te zijn in nachtopvangcentra uit angst voor diefstal van hun persoonlijke bezittingen. Sommige respondenten hebben een locker binnen de nachtopvang, anderen verkiezen een afgelegen slaapplek waar niemand aan hun spullen kan en kiezen daarom om niet in een nachtopvang te slapen. Dit komt overeen met de beschrijving van Somerville (2009), die stelt dat privacy betekent dat een persoon grenzen kan afbakenen ten opzichte van anderen in termen van bezit of territorium.

Zoals aangehaald in 4.1.1, gaven respondenten aan niet-formeel erkende alternatieve woonvormen te verkiezen boven het hulpverleningsaanbod en dit ondanks verschillende nadelen binnen het domein onderdak. Respondenten rapporteerden dat zij binnen de bestaande nachtopvangcentra geen oplossing vinden voor hun nood aan veiligheid, privacy en vrijheid. Dit toont aan dat sommige respondenten deze noden boven hun nood aan fysieke kwaliteiten van het domein onderdak plaatsen. Daarnaast speelt het ook een rol dat de nachtopvangcentra onvoldoende bedden hebben om de dak- en thuislozenpopulatie van Antwerpen op te vangen. Respondenten rapporteren hierover dat nachtopvangcentra volgens hen geen stabiele oplossing bieden omdat ze niet altijd zeker zijn dat er een bed voor hen beschikbaar is.

4.2.4 Wortels

“Ik heb mijn steentje bijgedragen aan de maatschappij. Maar wat krijg je terug? Je krijgt niks terug. Het enige wat je terugkrijgt is een hoop miserie. Als je op straat belandt, iedereen kan op straat belanden. Zelfs de rijkste mens kan morgen op straat belanden. Maar help ons, laat ons niet gaan!” (Respondent 4, 12 augustus 2025)

“Je wordt eigenlijk de hele tijd weggestuurd van elke opvang of elke plek op straat, maar er is eigenlijk geen enkel plek waar je wel naar toe kan gaan.” (Respondent 10, 14 oktober 2025)

“Ja, of dat ze ergens een bos pakken, waar ze allemaal tentjes kunnen zetten, dat die mensen daar kunnen gaan slapen ofzo (...) dat ze gewoon zorgen dat er tentjes worden uitgedeeld en dat de mensen een plaats krijgen waar ze mogen slapen. Dan zal er minder criminaliteit ontstaan dan dat er nu aan de hand is hier in de stad.” (Respondent 3, 22 juli 2025)

Een thema dat vaak aan bod komt bij de respondenten is een gevoel dat de samenleving hen heeft gefaald en dat zij worden uitgesloten door het systeem. Dit kan gelinkt worden aan een gevoel van ontworteling waarbij Somerville (2009) spreekt over een gebrek aan ontologische veiligheid. Een voorbeeld hiervan is hoe personen die in de openbare ruimte slapen weggejaagd worden door de politie of hun tentje vaak heel vroeg in de ochtend

moeten afbreken. Respondenten geven hierbij aan dat ze nood hebben aan een plaats waar ze mogen bestaan, wat aansluit bij het begrip domesticatie en ruimtelijke ordening van de samenleving op maat van hun noden.

“Ze worden overal weggejaagd. Dus waar moeten de mensen nog eigenlijk rustig kunnen slapen? Die mensen zijn oververmoeid van een hele dag op straat moeten rond te hangen, omdat ze overal worden weggejaagd. Je lichaam geeft het op een gegeven moment ook op. Dus eigenlijk als je die mensen ergens zet, dat die rustig kon slapen, en dat die eens uitgeslapen zouden zijn he, dan zouden er minder mensen zo agressief tegen elkaar gaan beginnen te doen.” (Respondent 3, 22 juli 2025)

Een ander thema dat aan bod kwam binnen het domein wortels, is het gevoel niet welkom te zijn in de stad door een gebrek aan stedelijke inrichting met oog op de noden van dak- en thuisloze personen. Het gebrek aan faciliteiten zoals publieke toiletten en douches, lockers en een gebruikersruimte versterkt een gevoel van ontologische onzekerheid. Respondenten ervaren de stad als een omgeving die hun bestaan niet erkent noch ondersteunt. Dit veroorzaakt situaties waarin personen die op straat leven genooddaakt zijn om bijvoorbeeld in het openbaar hun behoefte te doen, terwijl dit zowel maatschappelijk afgekeurd wordt als expliciet verboden is door de wetgeving en waardoor dak- en thuisloze personen worden blootgesteld aan sancties en stigmatisering.

Verschillende respondenten gaven hun mening over mogelijke tijdelijke oplossingen voor dak- en thuisloze personen, die volgens hen meer aansluiten bij hun noden dan het huidige aanbod. Het kwam in drie interviews aan bod dat respondenten een open grasveld waar dak- en thuislozen mogen kamperen zien als oplossing. In drie interviews uitten respondenten hun frustratie ten opzichte van de afbraak van het nooddorp te Linkeroever, dat volgens hen een nieuwe invulling kon krijgen als noodopvang voor dak- en thuislozen. Een vijftal respondenten benadrukken de nood aan leegstandsbeheer en renovatie van leegstaande (sociale) woningen. Hierbij is het volgens hen belangrijk om te bekijken in welke mate te renoveren woningen tijdelijk bewoond kunnen worden door dak- en thuisloze personen.

“Ja, en verplichte begeleiding, dat noem ik pesten. Dat is als een horrorverhaal uitgedraaid.” (Respondent 13, 28 oktober, 2025)

Verbonden aan het domein wortels, is bijhorende hulpverlening. De meningen over hulpverlening verschillen onderling, waarbij het grootste deel van de respondenten aangeeft baat te hebben bij vrijblijvende hulpverlening. Andere respondenten wensen hun problemen zelf op te lossen maar erkennen de nood aan minimale ondersteuning door een sociaal werker bij het OCMW of CAW. Verschillende respondenten vertellen slechte ervaringen te hebben met verplichte hulpverlening, waardoor ze er weigerachtig tegenover staan en in sommige gevallen hierdoor zelfs vrijblijvende begeleiding mijden.

“Maar naar mijn mening, zoals cohousing en zo, op dit moment mag dat niet, denk ik. Ik weet niet hoe dat zit met de regeling, maar als je een leefloon hebt, dan zitten ze direct zwaar aan je geld als je met iemand anders gaat samenwonen. Dat zou eigenlijk morgen al afgeschaft mogen worden” (Respondent 9, 14 oktober 2025)

Een belangrijk aspect aan ontologische veiligheid voor de respondenten is een woonvorm die legaal in orde is. Het is voor hen belangrijk om ergens te wonen waar ze hun domicilie mogen zetten zodat ze hun recht op een uitkering of leefloon niet verliezen. Sommige respondenten geven aan dit niet meer geregeld te krijgen of kiezen er zelf voor om in niet-gereguleerde context te verblijven zoals op straat te slapen. Daarnaast vormt de wetgeving rond uitkeringen zoals een leefloon een barrière voor verschillende alternatieve woonvormen gebaseerd op cohousing, aangezien het individu legaal als samenwonende wordt uitbetaald.

4.2.5 Woonplaats

Dit domein, dat staat voor de plaats waar iemand momenteel verblijft, kan gelinkt worden aan de woonkwaliteiten betaalbaarheid en woonzekerheid. Hierover vertellen respondenten dat het moeilijk is om een woning te vinden die voor hen betaalbaar is. Ze botsen hierbij op verschillende barrières zoals een hoge huurprijs, huurwaarborg en proefperiodes vooraleer ze ergens hun domicilie mogen zetten.

De mogelijkheid om een domicilie of referentieadres te hebben bij een bepaalde woonvorm hoort ook bij dit domein. De implicaties van de wetgeving hierrond wordt toegelicht in 4.2.4 Wortels.

4.2.6 Paradijs

“Ik wil toch niets meer dan, warm en droog. (...) En waar dat wij terug de draad kunnen oppikken, voor terug in de maatschappij te komen. Want zo vallen wij altijd buiten de maatschappij en komt er nooit verbetering in uw leven” (Respondent 4, 12 augustus 2025)

“Nee, maar een ideale woning is hetzelfde als het ideaal van de gemiddelde Belg. Een mooi appartement hebben ergens, met alle dingen. Ik zie eigenlijk, dat zie ik als een vlucht. Kijk, dat ik over die chalet heb gesproken, is omdat ik nog altijd in een soort vluchtmodus zit.” (Respondent 13, 28 oktober 2025)

Bij een peiling naar de droomplek van de respondenten, werd voornamelijk aangegeven dat de woonvorm er niet toe doet zolang er aan de kwaliteiten die horen bij onderdak en privacy voldaan wordt.

Opvallend is dat verschillende respondenten voorkeur geven aan woonvormen waarbij ze ver van de samenleving verwijderd zijn, zoals een afgelegen bungalow of een tent in de natuur. Dit heeft voor velen te maken met het aspect privacy en vrijheid. De respondent uit het bovenstaande citaat licht toe hoe dit verlangen naar afgelegen woonvormen als een soort vlucht ervaren kan worden. Andere respondenten geven hierover ook aan dat ze ergens buiten de samenleving willen wonen vanuit frustratie, gevoelens van onrecht en het falen van het systeem. Dit gebrek aan ontologische veiligheid, het gevoel dat de samenleving hen buitensluit of niet tegemoetkomt aan hun noden, leidt bijgevolg tot een soort vluchten in een droom om ergens ver buiten de samenleving te wonen.

Samenvattend tonen de bevindingen aan dat de meest fundamentele kwaliteiten van een woonvorm voor de respondenten betrekking hebben op de domeinen onderdak en privacy. Respondenten geven aan op zoek te zijn naar een plek die warm en droog is, waar ze veilig zijn en ongestoord tot rust kunnen komen. Emotionele en relationele domeinen, die wijzen op een nood aan gezelligheid of sociaal contact kwamen bij de interviews het minste aan bod. Daarnaast kwam een sterk verlangen naar het domein wortels naar voren tijdens de interviews: respondenten uiten een duidelijke nood aan een plek waar ze mogen bestaan, en waar ze eerder ondersteund dan weggejaagd worden. Dit gevoel van ontworteling zorgt er bijgevolg voor dat verschillende respondenten als ideaalbeeld een afgelegen woonvorm hebben. Dit werd beschreven als een soort van vlucht uit een samenleving die hen in de steek heeft gelaten.

4.3 Oplossingen

Tijdens de interviews werd er ook gevraagd aan de respondenten of zij ideeën hadden over oplossingen die tegemoetkomen aan de noden van dak- en thuisloze personen in Antwerpen.

“Dat achtergelegen grasveld hier, als ze in de winter tenten zouden zetten, dan halen ze alle mensen die op de straat zitten naar een gezamenlijke plaats. De buurt moet niet bang zijn voor mensen die wegkruipen of vandalisme gaan plegen. Je zit gecentreerd op één plaats. Als er iets is, ze weten ons zitten. En ik heb beveiliging gedaan, er zullen nog wel mensen zijn die de capaciteit hebben. Als je dan met een man of vier tot zes 's nachts wat in de gaten kunt houden, dan zit je gecentreerd.”
(Respondent 2, 22 juli 2025)

Verscheidende respondenten gaven hun mening over mogelijke tijdelijke oplossingen voor dak- en thuisloze personen, die volgens hen meer aansluiten bij hun noden dan het huidige aanbod. Het kwam in drie interviews aan bod dat respondenten een open grasveld waar dak- en thuislozen mogen kamperen zien als oplossing. Respondent 2, geïllustreerd in bovenstaand citaat, gaf aan dat dit soort tijdelijke kampementen in zelfbeheer kan worden onderhouden, terwijl andere respondenten ook vrijwilligers of sociaal werkers als optie zien om het kampement in goede banen te leiden.

“Dat [containerdorp] van Linkeroever, dat hadden ze eigenlijk moeten laten staan, (...) voor een dakloze. Dat had ideaal geweest. Dat had die mensen de kans gegeven om (...) hun administratie in orde te krijgen en toch de kans te krijgen om ons te kunnen vinden. Maar dan is die miserie niet elke keer op straat.”
(Respondent 11, 21 oktober 2025)

In drie interviews uitten respondenten hun frustratie ten opzichte van de afbraak van het nooddorp te Linkeroever, dat volgens hen een nieuwe invulling kon krijgen als noodopvang voor dak- en thuislozen. Zij zien een soortgelijk nooddorp voor dak- en thuisloze personen als een goede oplossing om tegemoet te komen aan het tekort aan bedden in de nachtopvang.

“Er staan ik weet niet hoeveel blokken leeg. Waarom geven die mensen daar geen slaapplek? Een tijdelijke slaapplek. Dat die niet moeten elke keer verplaatsen. Dat die niet in een hoekje moeten gedumpt worden, voor daar te kunnen slapen.”
(Respondent 3, 22 juli 2025)

Vijf respondenten benadrukken de nood aan leegstandsbeheer en renovatie van leegstaande (sociale) woningen. Hierbij is het volgens hen belangrijk om te bekijken in welke mate te renoveren woningen tijdelijk bewoond kunnen worden door dak- en thuisloze personen. Daarnaast gaven respondenten ook aan dat ze nood hebben aan publieke sanitaire ruimtes en lockers om hun spullen veilig op te bergen.

4.4 Het proces van participatief actieonderzoek

In deze sectie schrijf ik persoonlijke reflecties uit over het proces van participatief onderzoek samen met personen met ervaring met dak- en thuisloosheid.

Hoewel participatief actieonderzoek een intensief proces is waar veel tijd en energie in kruipt vond ik het krachtig om met een groep geëngageerde vrijwilligers samen te werken tijdens dit onderzoek. Met gedeelde waarden en overtuigingen begonnen we aan een gezamenlijk proces. Het was voor ons cruciaal dat dit onderzoek vertrok vanuit de ervaringskennis en dat personen met ervaring met dak- en thuisloosheid betrokken werden in elke stap. Hier hebben we tijdens het proces aan vastgehouden, wat maakt dat het niet altijd even vlot verliep. Kenmerkend aan een groepsproces is dat iedere deelnemer naast het onderzoek een eigen leven leidt. Hier kan altijd iets gebeuren waardoor er even geen ruimte meer is voor het onderzoek. Dit geldt des te meer voor personen die dak- of thuisloos zijn.

Doorheen ons proces belandde één van de co-onderzoekers in het ziekenhuis na een gewelddadige aanval in de omgeving van Park Spoor Oost. Naast schokkende gebeurtenissen zoals deze, leven personen die uit een situatie van dak- of thuisloosheid komen in een soms onvoorspelbare context. Er zijn zoveel zaken die dringende aandacht vereisen zoals hun gezondheid, papierwerk, een mogelijke nieuwe job, herstel van drugsverslaving of de dreiging om terug op straat te belanden. Hierdoor veranderde doorheen het proces de samenstelling van het onderzoeksteam afhankelijk van de draagkracht van de co-onderzoekers. De co-onderzoekers toonden keer op keer een enorme veerkracht en bleven ondanks tegenslagen toch hun engagement tonen. Daarnaast was het het mooi om te zien hoe er tussen de co-onderzoekers met en zonder ervaring op straat een vertrouwensband ontstond. Deze vertrouwensband ondersteunde de co-onderzoekers zonder ervaring om de interviewmomenten met de ervaringsdragers in te plannen en aanklappend op te volgen.

De eerste twee maanden gingen we samen een intensief proces aan om het onderzoek vorm te geven. Bijna elke veertien dagen en soms wekelijks zaten we samen in Avansa of Bibliotheek Permeke om te brainstormen over ons onderzoek. Zo stelden we samen een onderzoeksvraag op en stelden we de interviewleidraad op. Vervolgens gingen we aan de slag met het ontwerpen van de methodiek: brainstormen over de woonvormen, slogans en het ontwerpen van de kaartjes. Hiervoor konden we rekenen op een stabiele groep bestaande uit tien vrijwilligers, waarvan vijf ervaringsdragers. Eens de methodiek uitgewerkt was zaten we samen over mogelijke locaties voor de interviews en over het afnemen van een interview. Gedurende deze periode zaten we ook samen met een doctoraatsstudent die gelijkaardig onderzoek uitvoert. Centraal in ons proces stond gelijkwaardigheid: Alle beslissingen werden genomen door co-onderzoekers met en zonder ervaringsdeskundigheid en iedere mening woog even hard door.

Doorheen de interviews bleek de methodiek van de steekkaarten een meerwaarde om het gesprek tijdens de interviews te stimuleren. De steekkaarten met alternatieve woonvormen en woonkwaliteiten genereerden gespreksstof, waarbij vooral het rangschikken van de woonkwaliteiten inzicht verschafte in het denkproces van de respondenten. Tijdens deze rangschikking werd het zichtbaar hoe de respondenten zich tot specifieke woonkwaliteiten verhielden, waarbij soms zelfs frustratie naar boven kwam. Een voorbeeld hiervan is de kaart 'domicilie', die respondenten vaak met veel frustratie ver weglegden. Deze positionering visualiseerde de negatieve gevoelens die respondenten aan een domicilie verbinden en werd voor hen gedreven door de perceptie dat een officieel woonadres voor hen moeilijk te realiseren is.

De co-onderzoekers creëerden een veilige sfeer omdat ze zelf ervaring hebben met dak- en thuisloosheid en op een zeer authentieke manier erkenning konden geven aan de respondenten. Zij konden laten merken dat wat de respondenten doormaakten voor hen herkenbaar was en dat ze begrepen hoe zwaar het voor hen is. Dit soort erkenning, die studenten of onderzoekers zonder ervaring met dak- en thuisloosheid minder kunnen bieden, lijkt een enorme meerwaarde die aan de laagdrempeligheid van het gesprek bijdraagt. Deze gedeelde ervaringen gaven een soort geruststelling aan de respondenten dat er zonder oordeel naar hen geluisterd werd.

Zoals eerder vermeld, hebben de co-onderzoekers met persoonlijke ervaringen met dak- en thuisloosheid tal van andere zaken aan hun hoofd buiten het onderzoek. Dit vereist flexibiliteit, begrip en empathie van de groep. Doorheen het proces werd het voor een aantal deelnemers te moeilijk om zich te blijven inzetten omwille van verschillende persoonlijke redenen. Het was niet gemakkelijk om het ritme van de interviews constant te houden waardoor er soms weinig interviews werden afgenomen. De groep ging hier flexibel mee om en ging op zoek naar versterking van het team co-onderzoekers. Dit zorgde voor nieuwe energie binnen het team, waardoor we in september terug begonnen aan de interviews. Toch bleef het een uitdaging. Wanneer er een interviewmoment werd vastgelegd, kwam er af en toe wel wat tussen. Hoewel dit zorgde voor onvoorspelbaarheid en vertraging in het proces bleven we als groep het proces centraal stellen en kozen we er uitdrukkelijk voor om geen interviews te starten zonder co-onderzoeker, ook wanneer er op het laatste ogenblik werd afgezegd. Het is wel een aantal keer voorgevallen dat de co-onderzoeker niet aan het hele interview heeft deelgenomen. Dit werd besproken en er werd besloten dat de co-onderzoeker dit mag doen als hij/zij er nood aan heeft en het interview mag verdergaan als dit voor alle partijen goed is.

5 Besluit

Dit onderzoek vertrok vanuit de vaststelling dat het reguliere woonbeleid en hulpverleningsaanbod in Antwerpen onvoldoende tegemoetkomen aan de noden van dak- en thuisloze personen. Daar ontstond de centrale onderzoeksvraag: “Wat zijn de percepties van dak- en thuisloze personen in Antwerpen over (alternatieve) woonvormen?”. Dit werd onderzocht aan de hand van een participatief actieonderzoek met het burgerinitiatief Antwerps Straatsyndicaat vzw waarbij ervaringsdragers de methodologie mee vormgaven als peer-researchers in tandem. Op deze manier werden dertien semi-gestructureerde interviews afgenomen die voor deze masterproef werden geanalyseerd. Het antwoord op deze onderzoeksvraag is niet eenduidig en verschilt per respondent. Toch zijn er een aantal thema’s die meermaals terugkomen en is het mogelijk om enkele conclusies te trekken op basis van de prioriteiten die de respondenten stellen bij hun keuze van een woonvorm. In dit besluit worden kort de belangrijkste bevindingen en conclusies geformuleerd, gevolgd door een aantal aanbevelingen naar toekomstig onderzoek, beleid en de praktijk toe.

De literatuurstudie schetste een beeld van de dak- en thuisloosheid in Antwerpen en Vlaanderen. Cijfergegevens onthulden verschillende tekortkomingen in het woonbeleid in Antwerpen: oplopende wachttijden voor sociale huisvesting en een stijging in leegstand en onbewoonbare panden. Daarnaast bestaan er beleidsmaatregelen die tegemoetkomen aan de tekortkomingen van het beleid, zoals huursubsidies en een installatiepremie. Uit cijfergegevens blijkt echter dat in 2024 een aanvraag voor een huursubsidie in Antwerpen slechts bij 36,18% van de aanvragers goedgekeurd werd, met dak- en thuisloosheid hierbij als meest voorkomende aanvraagreden.

Alternatieve woonvormen worden door Anastasiou et al. (2026) omschreven als een paraplueterm voor woonvormen die het recht op wonen trachten te garanderen en een alternatief trachten te bieden voor het ontoereikende huisvestingsaanbod. Zij onderscheiden drie categorieën: ten eerste zijn er Community Land Trusts, die aan de hand van gemeenschappelijk eigendom een alternatief bieden op de winstgedreven woonmarkt. Ten tweede beschrijft men collectieve woonvormen die opgericht worden door middenveldorganisaties. Ten derde onderscheidt men niet-formeel erkende huisvesting die zich specifiek richt tot kansarme gemeenschappen zoals kraakpanden of langdurige kampementen op campings. Alternatieve woonvormen blijken volgens Anastasiou et al. (2026) in de praktijk vaak ontoegankelijk voor personen met een laag inkomen. Vooral het gebrek aan erkenning en ontbrekend juridisch kader voor alternatieve woonvormen in het sociale uitkeringssysteem vormt hierbij een grote barrière. De alternatieve woonvormen die vanuit de ervaringskennis van de co-onderzoekers werden aangedragen tijdens de ontwerpfase van de bevragingsmethodiek vielen voornamelijk onder de derde categorie, namelijk niet-formeel erkende alternatieve woonvormen.

Het onderzoek vertrekt vanuit de positie dat dakloosheid meer is dan louter het niet hebben van een woning of een dak boven het hoofd. Om de subjectieve, multidimensionale aard van dak- en thuisloosheid te vatten, steunde dit onderzoek op het conceptueel kader van Somerville (2009), die zeven dimensies van ‘thuis’ omschrijft: onderdak (fysieke bescherming), haard (warmte en gezelligheid), hart (emotionele geborgenheid), privacy (grenzen kunnen stellen), wortels (ontologische veiligheid en verankering), woonplaats (actuele verblijfsplaats) en paradijs (het ideaalbeeld). Dit kader omschrijft naast materiële elementen ook emotionele, psychologische en subjectieve elementen die ertoe leiden dat een ruimte voor iemand gedefinieerd wordt als een ‘thuis’.

Via een participatief actieonderzoek met het Antwerps Straatsyndicaat vzw werd er een onderzoeksteam samengesteld dat bestond uit de masterstudent, leden van het Antwerps Straatsyndicaat vzw, waaronder burgers, een sociaal-cultureel werker van Avansa regio Antwerpen, en ervaringsdragers binnen het thema dak- en thuisloosheid. Ervaringsdragers fungeerden als peer-onderzoekers en werden betrokken bij het ontwerp van de bevragingsmethodiek en het opstellen van de interviewleidraad en interviews werden telkens in duo afgenomen met daarbij telkens één ervaringsdrager. De respondentengroep bestond uit dertien personen die acuut dakloos waren of ervaring hadden met acute dak- en thuisloosheid volgens de ETHOS Light-typologie. De verdere data-analyse werd uitgevoerd door de student door de interviews te transcriberen en coderen met

behulp van NVivo. Het Antwerps Straatsyndicaat vzw zet dit onderzoek buiten de masterproef verder. De analyse van de resultaten en creatieve uitwerking ervan vindt plaats na afronding van deze masterproef.

Uit de resultatenanalyse blijkt dat reguliere woonvormen zoals een (sociale) huurwoning of eigendom door de meeste respondenten als ideaal worden beschouwd omwille van de woonzekerheid en legale status, zoals de mogelijkheid om zich te domiciliëren. In de praktijk ondervinden ze echter verschillende structurele barrières die de zoektocht naar een woonst bemoeilijken. Respondenten rapporteren concrete obstakels zoals lange wachttijden voor sociale woningen, onbetaalbare huurprijzen op de private markt en discriminatie op de huurmarkt. Één respondent getuigde over een extra maatregel die de verhuurder toepaste, namelijk een proefperiode vooraleer de respondent zich mocht domiciliëren.

Uit de interviews blijkt dat alle dertien respondenten ervaringen hebben met een breed scala aan niet-formeel erkende woonvormen zoals tenten, kraakpanden, auto's en slapen in de openbare ruimte. In de praktijk verkiezen een deel van de respondenten deze niet-formeel erkende alternatieve woonvormen soms zelfs boven de daklozenopvangcentra omdat ze er de volgende voordelen ervaren: meer rust, veiligheid, vrijheid en privacy. De keuze voor deze woonvorm kan dan ook als strategische reactie op de ontoereikendheid van het hulpverleningsaanbod worden opgevat. Daarnaast rapporteren ze bij deze niet-formeel erkende woonvormen ook nadelen zoals kou, nood aan constante waakzaamheid, een gebrek aan publieke sanitaire voorzieningen en weggejaagd te worden door de politie.

Een alternatieve woonvorm die wel formeel erkend wordt is cohousen. Hoewel respondenten aangeven open te staan voor deze woonvorm, blijkt echter dat cohousen moeilijk toegankelijk is voor leefloongerechtigden omwille van een ongunstige regelgeving waardoor hun uitkering significant verminderd wordt wanneer ze met anderen samenwonen. Dit ontmoedigt alternatieve woonvormen die onder cohousing vallen, terwijl die net een betaalbaar alternatief kunnen bieden.

De nachtopvangcentra worden door de respondenten ervaren als een instabiele oplossing omwille van de onzekerheid met betrekking tot beschikbare bedden en een tekort aan bedden in verhouding met de populatie van dak- en thuisloze personen in Antwerpen. Verschillende respondenten rapporteren angst voor diefstal van hun spullen en een gebrek aan rust binnen de nachtopvangcentra. Sommige respondenten geven aan dat ze liever niet in daklozenopvangcentra willen overnachten omwille van een drugsbeleid dat gebruik gedooft. Ze wensen zich te distantiëren van het druggebruik vanuit het verlangen om zelf nuchter te blijven. In contrast hiermee zijn er ook een aantal getuigenissen van respondenten over sancties voor druggebruik waardoor ze voor een periode niet in de opvang mogen slapen. Deze frictie met betrekking tot het drugsbeleid van de nachtopvangcentra roept de vraag op of een gebruikersruimte aan deze barrière tegemoet zou kunnen komen.

De analyse volgens het conceptueel kader van Somerville (2009) toont aan dat de dimensies 'onderdak' (basisbescherming) en 'privacy' (rust, plaats voor zichzelf, veiligheid) voor de bevraagde respondenten het meest prioritair zijn. Een bevinding binnen deze dimensies is dat respondenten vaak niet-formeel erkende alternatieve woonvormen verkozen boven daklozenopvangcentra. Deze voorkeur is opvallend omdat de niet-formeel erkende woonvormen meestal slechter scoorden op onderdak aangezien ze vaak koud en oncomfortabel zijn, zoals het slapen in een tent of in de publieke ruimte, maar beter scoren op de dimensie privacy. Concreet ervaren zij in de opvangcentra een gebrek aan rust en moeten waakzaam zijn uit angst voor diefstal van hun persoonlijke bezittingen. Deze nood leunt aan bij de beschrijving van Somerville (2009) die stelt dat privacy samenhangt met de mogelijkheid om grenzen af te bakenen ten opzichte van anderen in termen van bezit of territorium.

Daarnaast kwam de dimensie 'wortels' frequent aan bod in verband met een diep gevoel van ontworteling en ontologische onveiligheid. Somerville (2009) beschrijft de dimensie wortels als het fundamentele gevoel van verankering in de wereld. Concreet rapporteren respondenten dat het systeem hen uitsluit en een gevoel van falen bezorgt. Ze getuigen hoe ze letterlijk weggejaagd worden uit de publieke ruimte door de politie en de stad ervaren als een omgeving die hen niet welkom heet. Specifiek getuigen respondenten over een gebrek aan publieke toiletten, een gebrek aan lockers om hun spullen veilig te kunnen opbergen en een nood aan toestemming om in het straatbeeld te mogen bestaan zonder weggejaagd te worden.

Emotionele dimensies zoals 'haard' en 'hart' kwamen daarentegen beperkt aan bod in de interviews. Deze afwezigheid kan wijzen op een overlevingsmodus bij de respondenten waarin fysieke basisbehoeften en de nood aan privacy en veiligheid primeren boven de relationele en emotionele aspecten van een 'thuis', zoals gezelligheid en genegenheid.

Dit onderzoek kent een aantal beperkingen. De respondentengroep bleek na evaluatie onvoldoende divers, wat verklaard kan worden door het concept van verborgen dak- en thuisloosheid waarbij bepaalde personen niet zichtbaar zijn op straat omdat zij tijdelijk bij hun netwerk verblijven of niet naar hulpverleningsinstanties stappen. Bijgevolg bleek het profiel van respondenten afhankelijk van de zorggebruikers binnen de organisaties waar interviews werden afgenomen, wat resulteerde in een eerder homogene respondentengroep: mannen van middelbare leeftijd van Belgische nationaliteit. Voor het verder onderzoek en de toekomstige interviews beoogt het Antwerps Straatsyndicaat vzw een meer diverse respondentengroep door op zoek te gaan naar vrouwen, jongvolwassenen, personen met een migratieachtergrond, gezinnen en personen die geen gebruik maken van het bestaande hulpverleningsaanbod. Een andere beperking van dit onderzoek is de steekproefomvang van dertien respondenten, die weinig generaliseerbaar is.

“Maar help ons, laat ons niet gaan!” (Respondent 4, 12 augustus 2025)

Zoals het bovenstaand citaat uitdrukt, is het van cruciaal belang dat het beleid en de samenleving dak- en thuisloze personen blijven ondersteunen in hun crisissituatie. Uit de resultaten kunnen de volgende aanbevelingen afgeleid worden voor het beleid, de praktijk en toekomstig onderzoek:

1. Investeer in publieke toiletten, douches en lockers voor dak- en thuisloze personen. Dit stelt hen beter in staat om aan hun basisbehoeften te voldoen wanneer ze genoodzaakt zijn om op straat te slapen en bevordert hun gevoel van ontologische veiligheid. Dak- en thuisloze personen hebben nood aan een stad die hun bestaan ondersteunt en de nodige omkadering biedt.
2. Hervorm het beleid rond sociale uitkeringen voor personen met een laag inkomen, zodat cohousing mogelijk wordt zonder zware financiële gevolgen. Op deze manier worden formeel erkende alternatieve woonvormen met een cohousing concept toegankelijker voor personen met een laag inkomen.
3. Investeer in een uitbreiding en diversificatie van het hulpverleningsaanbod voor dak- en thuisloze personen. Meer nachtopvangcentra en een aparte gebruikersruimte zouden het comfort en de veiligheid van de zorggebruikers kunnen bevorderen.
4. Bekijk de mogelijkheden voor plekken waar dak- en thuisloze personen mogen bestaan. Aangezien er onvoldoende bedden beschikbaar zijn, moeten mensen noodgedwongen op straat slapen. Geef hun bestaansrecht en een plaats waar ze niet weggejaagd worden door de politie. Onderzoek de mogelijkheid voor het vrijgeven van leegstaande gebouwen of grasvelden waar het gedoogd wordt om buiten te slapen met aandacht voor de rol die zelfbeheer, sociaal werkers of vrijwilligers kunnen spelen.
5. Onderzoek de mogelijkheid om te investeren in innovatieve alternatieve woonprojecten. Het rapport van The Housing Solutions Platform (2019) biedt praktijkvoorbeelden ter inspiratie om inclusieve, lokale en duurzame woonoplossingen te ontwikkelen.

Verder onderzoek dient te worden verricht naar een bredere, meer diverse doelgroep waarbij er ook oog is voor verborgen dak- en thuisloosheid en personen die geen gebruik maken van formele hulpverleningsorganisaties. Hiervoor lijkt de participatieve actieonderzoeksmethode aangewezen om in te zetten op een veilige sfeer voor de respondenten. Daarnaast zou vervolgonderzoek kunnen focussen op de kansen voor beleidsaanpassingen: door na te gaan hoe het beleid concreet kan worden aangepast om cohousing financieel toegankelijker te maken voor dak- en thuisloze personen. Ook zou er vervolgonderzoek kunnen uitgevoerd worden naar de mogelijkheden om via leegstandsbeheer dak- en thuisloze personen te huisvesten, waarbij de rol van vrijwilligers of zelfbeheer verkend wordt. Ten slotte kan er ook vervolgonderzoek worden uitgevoerd naar de toegevoegde waarde van gebruikersruimtes in nachtopvangcentra.

Dit onderzoek onderstreept aan de hand van het conceptueel kader van Somerville (2009) dat dak- en thuisloosheid een complex, multidimensionaal fenomeen is dat nauw verbonden is aan fundamentele menselijke

behoeften zoals veiligheid, privacy, vrijheid en bestaansrecht. De participatieve aard van dit onderzoek benadrukt de kracht van ervaringskennis en toont aan hoe ervaringsdragers kunnen bijdragen aan een veilige sfeer waarin respondenten open kunnen praten, wat ook de kwaliteit van de data(verzameling) kan verbeteren. Als slotnota wil dit onderzoek pleiten voor de structurele betrokkenheid van ervaringsdragers in onderzoek naar dak- en thuisloosheid: trek het principe *'niets over ons zonder ons'* door in alle stappen van het sociaalwerkonderzoek. Alleen zo is het mogelijk om beleid te ontwerpen samen met in plaats van over dak- en thuisloze personen.

6 Bibliografie

- Anastasiou, A., Drieskens, C., Aernouts, N., d'Auria, V., & Ryckewaert, M. (2026). Prefiguring the right to housing. Right to the city approaches in alternative housing initiatives in Belgium. *Housing Studies*, 41(2), 467-487. <https://doi.org/10.1080/02673037.2025.2472790>
- Antwerps Straatsyndicaat vzw. (2025). *Visie en missie*. <https://antwerpsstraatsyndicaat.be/artikel/visie-en-missie>
- Antwerps Straatsyndicaat vzw. (s.d.). *Antwerps Straatsyndicaat*. <https://antwerpsstraatsyndicaat.be/>
- Belgisch Staatsblad. (2017). 18 OKTOBER 2017. - Wet betreffende het onrechtmatig binnendringen in, bezetten van of verblijven in andermans goed (1) https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article.pl?language=nl&sum_date=2017-11-06&lg_txt=n&caller=sum&s_editie=1&2017013896=2&numac_search=2017013896&view_numac=
- Bretherton, J. (2017). Homelessness and Gender Reconsidered. *European Journal of Homelessness*.
- Caritas Vlaanderen. (s.d.). 't Vlot. <https://caritasvlaanderen.be/nl/t-vlot>
- Centra Algemeen Welzijnswerk. (z.d.). Alert - aanklappende woonbegeleiding. <https://www.cawpro.be/aanbod/alert-aanklappende-woonbegeleiding/>
- d'Hertoge, M., Degerickx, H., & Van Tittelboom, G. (2025). Maar wat vinden de mensen in armoede nu zelf? In J. Coene, H. Degerickx, C. Dewilde, M. D'Hertoge, T. Ghys, B. Hubeau, S. Marchal, R. Remmen, & H. Van Hootegem (Eds.), *Armoede en ongelijkheid : jaarboek 2025*. Acco Learn. <https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=b870615a-5c2d-3189-bcff-02a0a35a840b>
- de Smalen, D., & Van den Broeck, K. (2025). *Wonen in Vlaanderen anno 2023*. https://steunpuntwonen.be/wp-content/uploads/2025/05/WP01_Woonsurvey-2023_EIND.pdf
- Deleu, H., & Schrooten, M. (2025). *In the shadow of the welfare state: Pathways through homelessness and the role of informal social work* [Doctoral thesis, University of Antwerp]. Antwerp.
- Díaz-Arévalo, J. M. (2022). In search of the ontology of participation in Participatory Action Research: Orlando Fals-Borda's Participatory Turn, 1977–1980. *Action Research*, 20(4), 343-362. <https://doi.org/10.1177/14767503221103571>
- European Commission. (2021). *European platform to combat homelessness is launched* https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3044
- European Commission: Directorate-General for Employment, S. A., & Inclusion. (2024). *The impact of housing subsidies on tenants' housing affordability*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/doi/10.2767/026892>
- FEANTSA. (2005). *ETHOS Light: European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*. In FEANTSA (Ed.).
- FEANTSA. (2025). *Flanders fails on housing: European Committee issues damning verdict* <https://www.feantsa.org/resources/collective-complaint-feantsa-v-belgium-complaint-no-203-2021>
- Goubin, S., & Heylen, K. (2023). *Vinden dak-en thuislozen de weg naar sociale huisvesting in België? Een verkennende studie*.
- Gowan, T. (2010). *Hobos, Hustlers, and Backsliders: Homeless in San Francisco*. <https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816648696.001.0001>
- Hawkins, K. A. (2015). The complexities of participatory action research and the problems of power, identity and influence. *Educational Action Research*, 23(4), 464-478. <https://doi.org/10.1080/09650792.2015.1013046>
- Hermans, K., Wagener, M., Demaerschalk, E., De Moor, N., & Mertens, N. (2024). *Tellingen Dak- en thuisloosheid. Globaal rapport 2023 (3964)*. Koning Boudewijnstichting.
- Heron, J., & Reason, P. (2006). The Practice of Co-operative Inquiry: Research 'With' rather than 'On' People. In P. Reason & H. Bradbury (Eds.), *The Handbook of Action Research* (pp. 144–154). Sage.
- Kindon, S. L., Pain, R., & Kesby, M. (2007). Introduction: Connecting people, participation and place. In S. L. Kindon, R. Pain, & M. Kesby (Eds.), *Participatory action research approaches and methods: connecting people, participation and place* (pp. 1-6). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203933671>
- Lescrauwaet, D. (2014). Wat is thuisloosheid? Definities, benaderingen en mythes. In D. Lescrauwaet, B. Cools, H. Blow, & L. Serrien (Eds.), *Een thuis voor meer dan een dag. Mythes, feiten en verhalen over thuisloosheid*. LannooCampus. <https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=7d05b28e-e202-31d1-be93-3a88ade7c7c0>
- Maesele, T., Bouverne-De Bie, M., & Roets, G. (2014). Between Institutional Inclusion and Invisibility? The Case of Flemish Homelessness Care. *Australian Social Work*, 67(4), 537-550. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2014.931978>

- Mathys, E., Van Steenlandt, A., Raeymaeckers, P., & Driessens, K. (2021). Sociale impactmeting : een evaluatieonderzoek naar werkzame principes van woonbegeleidingsdiensten in Antwerpen. In: Universiteit Antwerpen.
- McNaughton, C. (2008). *Transitions Through Homelessness: Lives on the Edge*. <https://doi.org/10.1057/9780230227347>
- Morris, T. (2006). *Social work research methods four alternative paradigms*. Sage. <https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=995e6394-b09b-33f2-8bc7-61f70825b325>
- Mortelmans, D. (2020). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (3e uitg. ed.). Acco. <http://lib.ugent.be/catalog/rug01:002971562>
- O'Sullivan, E. (2020). *Reimagining homelessness : for policy and practice* (1st ed.). Policy Press. <https://doi.org/10.56687/9781447353546>
- O'Connor, D., Sakamoto, M., Phinney, A., Chaudhury, H., & Mann, J. (2023). Participatory action research: An exploration from a Freirean perspective of research involving people with dementia. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 38(8), e5985. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/gps.5985>
- Pannecoucke, I., & De Decker, P. (2014). *Housing First: een alternatief voor de woonladder?* https://archief.steunpuntwonen.be/Documenten_2012-2015/Onderzoek_Werkpakketten/WP3_Housing_first-eind.pdf
- POD Maatschappelijke Integratie. (z.d.). *Daklozen en installatiepremies*. <https://www.mi-is.be/nl/daklozen-en-installatiepremies>
- Reeve, K., & Batty, E. (2011). *The hidden truth about homelessness*. Crisis.
- Somerville, P. (2009). Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness? *International Journal of Urban and Regional Research*, 16, 529-539. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1992.tb00194.x>
- Somerville, P. (2013). Understanding Homelessness. *HOUSING THEORY & SOCIETY*, 30(4), 384-415. <https://doi.org/10.1080/14036096.2012.756096>
- St Mungo's. (2018). *On my own two feet: Why do some people return to rough housing after time off the streets?* <https://www.mungos.org/wp-content/uploads/2023/10/On-my-Own-Two-Feet.pdf>
- Stad Antwerpen. (2024). *Stad in cijfers: Huursubsidie* https://stadincijfers.antwerpen.be/viewer?workspace_guid=2ce0f1dd-b1d6-42f4-91f4-1b26fe5123f6
- Stad Antwerpen. (2025). *Rapport Wonen en woonomgeving*. <https://stadincijfers.antwerpen.be/mosaic/rapport-wonen-en-woonomgeving/context-bevolking>
- Stad Antwerpen. (z.d.-a). *Daginloopcentra*. <https://www.antwerpen.be/info/daginloopcentra>
- Stad Antwerpen. (z.d.-b). *Nachtopvangcentra voor daklozen*. <https://www.antwerpen.be/product/nachtopvangcentra-voor-daklozen>
- Stadler, S. L., & Collins, D. (2023). Assessing Housing First programs from a right to housing perspective. *Housing Studies*, 38(9), 1719-1739. <https://doi.org/10.1080/02673037.2021.1982873>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2011). *Alternatieve woonvormen: meer dan een huis, een thuis* (Strijd tegen armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie, Issue. <https://armoedebestrijding.be/publications/verslag6/volledigverslag.pdf>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2018). *Cahier rechtspraak n°1: Het referentieadres bij een OCMW: Onderzoek van de rechtspraak van arbeidshoven en -rechtbanken in de periode 2016-2017*. In: Brussel.
- Teppers, E., Van den Broeck, K., Vermeir, D., & Winters, S. (2021). *Begeleiding van sociale huurders. Onderzoek naar de nood aan en de aanwezigheid van begeleiding in de Vlaamse sociale huisvesting*. Steunpunt Wonen; Leuven.
- The Housing Solutions Platform. (2019). *50 Out-of-the-Box Housing Solutions to Homelessness & Housing Exclusion*. https://www.housing-solutions-platform.org/hspxpert?utm_campaign=c6484ab9-c0fa-43f3-8b86-cf07f8ea8fd4&utm_source=so
- Tsemberis, S. (2010). *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Health and Substance Use Disorders*. Hazelden.
- Tummers, L. (2016). The re-emergence of self-managed co-housing in Europe: A critical review of co-housing research. *Urban Studies*, 53(10), 2023-2040. <https://doi.org/10.1177/0042098015586696>
- Van Gucht, J., Deleu, H., Cools, P., & Raeymaeckers, P. (2023). *KADANS Wonen: Balanceren tussen zorg, discipline & het versterken van bewoners*.
- Vandekeybus, B. (2024, 04 april 2024). Antwerps woonzorgcentrum ingericht als nachtopvang voor daklozen: "Niemand moet buiten slapen". VRT NWS. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/01/18/daklozen-overnachten-in-deel-van-antwerps-woonzorgcentrum/>

Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten. (2024). *Leefloon*. <https://www.vvsg.be/kennis/databank/leefloon>
Vlaamse Overheid. (z.d.). *Referentieadres*. <https://www.vlaanderen.be/referentieadres>
Woonhaven. (2024). *Statistische gegevens*. https://woonhaven.be/uploads/2025/05/WH_statistische-gegevens-2024.pdf

7 Bijlagen

7.1 Innovatie in Europa rond wonen

The Housing Solutions Platform (2019), een samenwerking tussen FEANTSA, Fondation Abbé Pierre en Housing Europe, beschrijft in een rapport vijftig creatieve projecten in Europa die een oplossing bieden aan de wooncrisis. Het rapport is opgedeeld in 9 verschillende categorieën:

1. Grassroot, gemeenschaps- en gezamenlijk wonen: kleinschalige, non-profit projecten gericht op gemeenschapsvorming, gedeelde woonvormen en actieve burgerparticipatie. Een voorbeeld is het *Lazare project* in Parijs waar jonge vrijwillige professionals en personen die leven in dak- en thuisloosheid of precaire woonsituaties samenwonen met 6 tot 12 personen. Ze hebben er een eigen kamer en delen bepaalde ruimtes zoals de douche, keuken en living. Het project gaat uit van zelforganisatie en gedeelde verantwoordelijkheid.
1. Innovatie in bouw en renovatie: projecten die focussen op technische en sociale innovatie om sneller betaalbare woningen te bouwen of renoveren met aandacht voor sociale integratie en gemeenschapsopbouw of mobilisatie. Een voorbeeld is het Antwerpse project *Collectief Goed*, een coöperatieve werking die inzet op creatieve renovatie en participatie.
2. Activering van leegstaande gebouwen/gebied: projecten die onbenutte, leegstaande gebouwen, terreinen, grond een nieuwe invulling te geven als betaalbare huisvesting. Leegstaande grond en panden worden overgedragen aan organisaties die deze opknappen en betaalbaar verhuren. Een voorbeeld is *Proect Bethléem* in Brussel, waarbij kerkgemeenschappen worden gemobiliseerd om hun leegstaande of onderbezette panden vrij te stellen voor gezinnen of individuen met een laag inkomen.
3. Gedurfd grondbeleid: innovatieve ruimtelijke ordening stimuleren zoals het herbestemmen van industriële grond voor tijdelijke huisvesting. Een voorbeeld is het *L'Autre Soie* in Lyon, een inclusief huisvestingsproject dat het woonparadigma probeert te verschuiven door kwetsbare groepen in het hart van de stad te laten wonen om aan te tonen welke maatschappelijke en economische waarden ze naar het district kunnen brengen.
4. Sociale huisvesting voor kwetsbare groepen: projecten voor wie het meeste risico loopt op uitsluiting in de woonmarkt. *Majella Wonen* is een gemeenschapsproject in Utrecht waar reguliere huurders hun woonomgeving delen met voormalig dakloze huurders. Zij focussen op het concept van 'goede burens' die elkaar ondersteunen in het dagelijks leven.
5. Geïntegreerde aanpak en samenwerking tussen instanties: projecten die de samenwerking tussen verschillende diensten in de sector faciliteren om tot een geïntegreerde aanpak te komen om samen dak- en thuisloosheid te bestrijden. Een voorbeeld is *W13*, een regionale vereniging van verschillende OCMW's in West-Vlaanderen die zich inzet voor een samenhangend beleid tussen alle partners in de keten van daklozenopvang en begeleiding. Vanuit een multidisciplinair team werken alle organisaties samen om uitzetting te voorkomen en op zoek te gaan naar structurele oplossingen voor de problemen waar kwetsbare groepen mee worstelen. Aan de hand van vroegtijdige interventie en continuïteit trachten ze laagdrempelige contactpunten open te houden in de regio om te garanderen dat mensen hun rechten kunnen uitputten.
6. Preventie: projecten die zich richten op de omstandigheden die tot dak- en thuisloosheid leiden, zoals financiële of gezondheidsproblemen. Een voorbeeld hiervan is het woonadviesbureau in Helsinki. Ze bieden publieke diensten aan om personen die dreigen dakloos te worden te ondersteunen en ontwikkelden een samenwerking met het grootste eigendomsbedrijf in Helsinki, Heka, om uitzettingen te vermijden. Daarnaast hebben ze een multidisciplinair team met onder andere een psychiatrisch verpleegkundige, schuldadviseur en een huurmentorprogramma voor moeders met een migratieachtergrond.
7. Innovatieve financiële en legale hefboomen: projecten die op zoek gaan naar innovatieve juridische en financiële regelingen om duurzame samenwerking te faciliteren tussen de private en publieke sector. Het *ASTER project* (Access to Sustainability for Tenants through Energy Effective Retrofit) in Vlaanderen

is hier een voorbeeld van. Zij pakken energiearmoede op een financieel en sociaal duurzame manier aan door als buffer te fungeren voor sociale huurders bij private investeringen om zo de voordelen van hernieuwbare energie, zoals bijvoorbeeld zonnepanelen, toegankelijk te maken.

8. Mobilisatie van de private huurmarkt: projecten die om sociale cohesie trachten te bevorderen door de private huurmarkt te betrekken en prikkels te geven aan verhuurders om hun woningen betaalbaarder en toegankelijker te maken. Het eerste voorbeeld dat dit hoofdstuk beschreven wordt zijn de sociale verhuurkantoren in België die ondertussen zijn gefuseerd tot woonmaatschappijen.

7.2 Planning met werkgroep alternatieve woonvormen samen met Antwerps Straatsyndicaat vzw

Datum	Onderwerp	Vorbereiding - agendapuntjes
4 februari	Brainstorm	- Alternatieve woonvormen waaier
8 februari		- Slogans voor op de waaier
18 februari		- Methodologie bespreken
8 april	Focus onderzoek	- Onderzoeksvraag afbakenen - Methodologie: workshops ter voorbereiding
29 april	Algemeen focus onderwerp	- Luna (PhD) komt langs rond 17u30 - Verder nadenken over methodologie
13 mei	Interviewleidraad	Hoe betrekken we de methodiek
27 mei	Workshop informed consent	Nadenken over planning interviews (locatie, duo's, data)
3 juni	Woonwaaiers maken	- Afwerken woonwaaiers (woonalternatieven en kwaliteiten)
10 juni	Workshop interviews afnemen	- Uitleg recorders - Kennismaking nieuwe ervaringsdeskundigen - Interviewleidraad oefenen - Bijstellen interviewleidraad adhv bevindingen - Gesprek rond comfortzone onderzoekers - Nadenken over oefeninterviews komende week - Gebruik waaier
17 juni	Vorbereiding interviews	- Idem vorige workshop - Afmaken woonwaaiers (slogans op achterkant)
Tussen 27 mei en 17 juni	Oefeninterviews	- Testen <u>interviewleidraad</u> , <u>testen</u> opnemen van audio op straat
Juni = start interviews (aparte planning)		
8 oktober	Check-in (tijdens Strasy vergadering)	- Hoe gingen de interviews? Bijsturen? - Planning volgende interviews
25 november	Check-in	- Ervaringen en bedenkingen bij interviews - Hebben we voldoende interviews? - Hoe gaan we aan de slag met deze data? - Bespreking eerste bevindingen
9 maart	Check-in	- Eerste indruk resultaten: Tine bespreekt bevindingen na coderen, aftoetsen bij onderzoeksgroep - Zoeken naar diverse groep respondenten (voor interviews die enkel door Straatsyndicaat geïntegreerd worden) - Brainstorm verwerking Straatsyndicaat (creatieve output)
21 mei	Resultaten analyse	- Tine presenteert de resultaten uit de analyse van haar thesis - Input verzamelen van leden Straatsyndicaat - Hoe gaan we verder?

7.3 Planning interviews

Datum	Wie?	Waar?	Hoeveel interviews?
22-07-2025	Ilse, Nordine, Anneke	De Nomaad	3
12-08-2025	Tine, Anneke	Inloopcentrum dageraad	2 (waarvan 1 geldig)
7-10-2025	Tine, Leyla (Ilse, Anneke, Boaz)	Dom SRCA	0 Niet doorgedaan wegens omstandigheden
8-10-2025	Ilse, Benny	Groenplaats	3
14-10-2025	Ilse, Benny Tine, Boaz, Anneke	Kamiano 't Vlot	2 in Kamiano 1 in 't Vlot
21-10-2025	Tine, Benny Boaz, Anneke	Kamiano Dom SRCA	1 in Kamiano 0 in 't Vlot (respondent afgezegd)
28-10-2025	Tine, Benny	Kamiano	2

Methodologische noot: In dit overzicht zijn enkel de namen opgenomen van de co-onderzoekers die aanwezig waren op de eerste 13 interviews die in deze masterproef werden verwerkt. De andere co-onderzoekers (Nordine, Malaika, Danny, Johan S., Peggy, Sandra, Johan D.G. en Leen) werden niet in deze lijst vermeld maar hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het onderzoek, de methodiek en de interviews.

7.4 Interviewleidraad

Voorstelling	Wij zijn van het Antwerps Straatsyndicaat, een breed burgerplattype met betrokken personen die meer aandacht willen voor de wooncrisis en dak- en thuisloosheid. Wij vinden het belangrijk om te focussen op de verhalen van de mensen die op straat leven en hun ervaringen.
Inleiding over ons onderzoek	Momenteel zijn we op straat rond aan het gaan om mensen die op straat wonen te bevragen naar hun ervaringen rond verschillende woonvormen en de kwaliteiten van een woonst. Wij vinden uw ervaringen en mening belangrijk en zouden vooral graag weten wat er volgens u moet veranderen in de stad.
Informed consent	Zie formulier – schriftelijk of mondeling tijdens opname
Inleidende vragen	- Hoe oud ben je? - Hoelang leef je al in Antwerpen? - Leef je al lang op straat?
Vragen (alternatieve) woonvormen	We hebben een waaier met allerlei verschillende woonvormen op. Blader er samen eens door - In welke van deze woonvormen heb jij al gewoond? - o Hoe was dat voor u? - o Wat waren de voordelen bij deze woonvorm? - o Wat waren de nadelen? Hoe zou dat beter kunnen? - o Zou je terug in zo'n woonvorm willen wonen? Waarom wel/niet? - o Waarom ben je er weg gegaan? - o Had er iets anders gekund vanuit de Stad? - In welke woonvormen zou je willen wonen? - o Waarom lijkt dit een goede woonvorm voor jou? - o Zijn er bepaalde obstakels om hier te kunnen wonen? - o Zijn er ook nadelen? - In welke woonvormen zou je niet willen wonen? - o Wat maakt dat dit geen optie is voor jou? - Wat is voor jou de ideale woning? - o Waarom? - o Zijn er bepaalde obstakels waardoor dit nu niet mogelijk is? ▪ Zijn er nog andere obstakels dan het financiële? - o Wat zou er in de stad moeten veranderen om dit mogelijk te maken? - o Zijn er nadelen aan deze woning? Of dingen die je moet opgeven om daar te kunnen wonen? - Ontbreekt er nog een woonvorm in deze waaier? - o Heb je daar ervaringen mee? - o Kan je daar iets meer over vertellen?
Vragen woonkwaliteiten (Hier mag je terugkoppelen naar de woonwaaier)	- Welke dingen zijn voor jou belangrijk aan een woonvorm? - Welke dingen kan je echt niet missen in een woonvorm? - Wat heb jij nodig om ergens voor een langere periode te kunnen wonen? - Wat zou er in de Stad Antwerpen moeten veranderen om het voor jou beter/gemakkelijker te maken om ergens te wonen? Inzetten waaier woonkwaliteiten - Welke van deze kwaliteiten zijn voor jou belangrijk? - o Waarom zijn deze wel belangrijk, waarom die niet? - Ontbreken er nog kwaliteiten in de waaier? - Kwaliteiten kaartjes rangschikken (foto nemen van resultaat!)
Inspraak	- Wat zouden wij met jouw mening kunnen doen? (<u>input</u> over uitwerking) - Wil je hier graag in meegenomen worden? - Wil je graag uitgenodigd worden als er iets georganiseerd wordt en hoe?
Afronding	- Wil je nog iets anders vertellen over je ervaring op straat/met hulpverlening? - Heb je nog vragen?
Dank	Bedankt voor je antwoorden! We hebben voor elke deelnemer nog een kleine ~~goodiebag~~ om je te bedanken voor de moeite.

7.5 Informed Consent

Beste deelnemer,

Bedankt voor uw interesse in dit onderzoek. Wij zijn leden van het Antwerps Straatsyndicaat en voeren samen met Tine Embrechts (student sociaal werk, Universiteit van Antwerpen) onderzoek uit over de mening van dak- en thuisloze personen over alternatieve woonvormen en woonkwaliteiten. Uw ervaringen zijn hiervoor van groot belang.

Wat houdt uw deelname in?

- We voeren een gesprek van ongeveer 15 tot 60 minuten.
- Het interview wordt opgenomen met een audio-recorder voor verdere verwerking.
- Uw deelname is anoniem, we gebruiken geen persoonlijke gegevens. Alle persoonlijke gegevens worden verwijderd of vervangen om anonimiteit te garanderen.

Hoe worden uw gegevens gebruikt?

- Uw mening wordt meegenomen in het onderzoek voor de masterthesis van Tine Embrechts en de verdere verwerking van het Antwerps Straatsyndicaat, mogelijks is dit een actie of toonmoment, hiervoor hebben we graag uw input na het interview.

Uw rechten

- Deelname is vrijwillig.
- U mag elk moment stoppen en bent niet verplicht op alle vragen te antwoorden.
- U mag vragen om uw gegevens aan te passen of te verwijderen

Toestemming

Door hier te tekenen gaat u akkoord met:

- Het opnemen en anoniem verwerken van het interview.
- Het gebruik van de gegevens voor verdere acties van het Antwerps Straatsyndicaat en de masterthesis van de student.

Contact

Voor verdere vragen of opmerkingen kan u contact met ons opnemen via de werking van 't Vlot in de Lange Beeldekenstraat 18, 2060 Antwerpen

Ik, _____, geef toestemming voor deelname aan het onderzoek van Antwerps Straatsyndicaat en student Tine Embrechts (Universiteit Antwerpen). Ik stem in dat het interview opgenomen wordt voor verdere verwerking.

Handtekening en datum:

Respondenten kunnen ook mondeling instemmen als ze geen formulier willen handtekenen. Dan dienen ze aan het begin van de opname van het interview te vermelden dat ze weten wat hun rechten zijn en toestemming geven voor de opname en verwerking van het interview.

7.6 Woonvormen en woonkwaliteiten methodiek

Voor het ontwerp van de methodiek hebben ervaringsdragers samengezeten om verschillende woonvormen en woonkwaliteiten op te sommen die volgens hen relevant zijn voor dak- en thuisloze personen. Hieronder volgt een oplist van woonvormen en woonkwaliteiten die opgenomen werden in de methodiek. Deze methodiek neemt de vorm aan van steekkaarten die tijdens het interview gerangschikt worden door de respondent. Voor de woonvormen werd een collage gemaakt op elke kaart, de woonkwaliteiten zijn afgedrukt met een kleurcode zodat de categorie waaronder de kaart valt visueel zichtbaar wordt.

Woonvormen:

- **Gereguleerde context:**
 - o Eigendom
 - o Reguliere huur
 - o Sociale woning
 - o Eigendom
 - o Leegstandsbeheer
 - o Bungalow of chalet
 - o Detentie
 - o Noodopvang of noodwoning
 - o Winteropvang
 - o Opname
 - o Zorghostel of zorgboerderij
- **Toestand van dak- en thuisloosheid of niet-formeel erkende alternatieve woonvormen**
 - o Auto
 - o Sheltersuit
 - o Publieke ruimte
 - o Open lucht of in de natuur
 - o Hotel
 - o Sofasurfing
 - o Treinwagon
 - o Kraakpand
 - o Container
- **Afhankelijk van context (gereguleerd of toestand van dak- en thuisloosheid)**
 - o Boot
 - o Tent
 - o Caravan of mobilhome

Woonkwaliteiten:

- **Fysieke kwaliteiten**
 - o Persoonlijke veiligheid
 - o Plaats om spullen veilig op te bergen
 - o Warm en droog
 - o Bewegingsruimte
 - o Toilet en badkamer
 - o Kookgelegenheid
 - o Wasgelegenheid
- **Sociale kwaliteiten**
 - o Plaats om samen te zitten
 - o Ruimte voor ontmoeting
 - o Anonimiteit

- Persoonlijke vrijheid
 - Privacy
- **Juridische kwaliteiten**
 - Legaal geregeld
 - Woonzekerheid
 - Betaalbaarheid
 - Referentieadres of domicilie
- **Hulpverlening**
 - Mogelijkheid voor begeleiding of ondersteuning
 - Verplichte hulpverlening
 - Begeleiding die opvolgt bij elke stap
 - Vrijblijvende begeleiding (niet verplicht)

